

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
ІНІ філології, перекладу та журналістики
Кафедра української мови та методики її навчання

Середня освіта (Українська мова і література)

014 Середня освіта (Українська мова і література)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ОЦІННІ ВИМІРИ АФОРИЗМІВ

У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Магістрантки **Бойко Діани Анатоліївни**

Науковий керівник – Бойко Надія Іванівна, доктор
філологічних наук, професор

Рецензент – Кайдаш А.М., канд. філол. наук, доцент

Рецензент – Петрик О. М., канд. філол. наук, доцент

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Бойко Н. І., докт. філол. наук, проф. _____

Ніжин – 2020

Анотація

У магістерській роботі комплексно проаналізовано різні підходи до визначення поняття оцінки, простежено наявні різноманітні за критеріями і функціями класифікації оцінних найменувань, з'ясовано особливості семантики і структури афористичних одиниць, систематизовано різні види афоризмів та визначено їхні основні функції, схарактеризовано оцінні виміри афоризмів у поетичній творчості Ліни Костенко, визначено експресивний потенціал оцінних афоризмів в ідіолекті поетеси. У роботі представлено особисто сформовані (тематичну та семантичну) класифікації оцінних афористичних одиниць, уживаних у мові творів письменниці; проаналізовано емотивно-оцінну та етнічно марковану лексику у складі індивідуально-авторських афоризмів Ліни Костенко.

Ключові слова: оцінка, афоризм, ідіолект, емотивно-оцінна лексика, етнічна маркованість, Ліна Костенко.

Annotation

Abstract in the master's thesis various approaches to defining the concept of evaluation are comprehensively analyzed, the existing various criteria and functions of classification of evaluative names are traced, features of semantic units are clarified, different types of aphorisms are systematized and their main functions are defined Lina Kostenko, the expressive potential of evaluative aphorisms in the poet's idiolect is determined. The paper presents personally formed (thematic and semantic) classifications of evaluative aphoristic units used in the language of the writer's works; emotionally-evaluative and ethnically marked vocabulary as a part of individual-author aphorisms of Lina Kostenko is analyzed.

Key words: evaluation, aphorism, idiolect, emotional-evaluation vocabulary, ethnic marking, Lina Kostenko.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІННОСТІ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ АФОРИСТИКИ	7
1.1. Категорія оцінності як об’єкт лінгвостилістики	7
1.2. Оцінка, її різновиди, структура, класифікація оцінних значень.....	12
1.3. Загальна характеристика афоризмів.....	24
1.4. Тематична класифікація афоризмів.....	33
РОЗДІЛ 2. ОЦІННИЙ ПОТЕНЦІАЛ АФОРИЗМІВ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО	45
2.1. Семантична класифікація оцінних афоризмів у поезії Ліни Костенко.....	45
2.2. Емотивно-оцінна лексика у складі індивідуально-авторських афоризмів авторки	49
2.3. Етнічна маркованість афоризмів у поезії Ліни Костенко.....	54
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	63

ВСТУП

Дослідженню аспектів оцінки та оцінного значення присвячені праці різних авторів. Н. Арутюнова, О. Вольф, О. Івін, М. Ляпон вивчали оцінну модальність та логіку оцінок; О. Вольф, В. Гак, С. Дорда, І. Рахманова розглядали функціональну природу оцінки та її функцій у структурі висловлення та цілого тексту; Н. Арутюнова, Т. Космеда, Т. Маркелова, З. Фоміна з'ясовували семантико-прагматичні особливості реалізації оцінного значення; І. Арнольд, І. Стернін, В. Теля, В. Шаховський досліджували оцінку як тип мовного значення та співвідношення емоційного й оцінного компонентів у структурі значення; мовні засоби вираження оцінки вивчали Н. Бойченко, Н. Бойко, Т. Вендіна, Б. Коваленко, Н. Падич та багато інших учених.

У сучасному мовознавстві одним із пріоритетних напрямів лінгвістичних досліджень можна назвати вивчення зв'язку мови з емоційною сферою людини. Емоції і почуття людини є результатом її активної взаємодії з об'єктивною дійсністю. Останнім часом особливої актуальності набувають практичні дослідження у сфері лінгвістики емоцій. Над теоретичними розробками цих питань працювали такі науковці: Н. І. Бойко, В. М. Гамзюк, Ю. Ф. Прадід, О. М. Охріменко, О. О. Селіванова, О. М. Каракуця, Н. А. Хом'якова, Г. Г. Демиденко та інші вчені.

За останні роки значно збільшилася зацікавленість афористикою. Це пояснюється тим, що афористичні одиниці якнайкраще відповідають атмосфері нашого часу, що вимагає лаконічності у формулюванні своїх думок. Афоризми ще з глибини віків супроводжували всі цивілізації світу, синтетично узагальнюючи мудрість народу, відображаючи його інтереси та почуття. Афористику як мовознавчу науку вивчали С. Гаврін, В. Калашник, Н. Шарманова, М. Федоренко, Л. Сокольська, О. Янович, М. Дяченко, Є. Верещагін, В. Костомаров, О. Анастасьєва та ін.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що афоризм, який є оригінальним, лаконічним, завершеним висловом, відображає загальновідомі істини чи індивідуальну думку автора, ще не достатньо вивчений як окремий жанр мовознавства. Та незважаючи на значний інтерес до цієї теми, вона має досить велике поле для досліджень, особливо дискусійною є проблема автономії жанру. Дослідження оцінних вимірів афоризмів у поетичній творчості Ліни Костенко сприятиме не лише виявленню в її мовотворчості самотніх та унікальних рис, а й дасть можливість простежити за тими причинно-наслідковими зв'язками, які націлили поетесу використовувати емотивно-оцінні та етнічно-марковані афористичні вислови.

Мета магістерської роботи – здійснити лінгвістичне дослідження оцінних вимірів афоризмів, уживаних у поетичній творчості Ліни Костенко.

Досягнення цієї мети передбачало розв'язання таких **завдань**:

- 1) окреслити теоретичні аспекти вивчення оцінки та оцінного значення;
- 2) розглянути поняття афоризму, функції та наявні класифікації афористичних одиниць;
- 3) розробити тематичну та семантичну класифікації оцінних афоризмів у поезії Ліни Костенко;
- 4) максимально повно виявити склад емотивно-оцінних афористичних одиниць у складі індивідуально-авторських афоризмів авторки;
- 5) схарактеризувати етнічно марковані афоризми у творчому доробку письменниці.

Об'єкт дослідження – мова поетичної творчості Ліни Костенко.

Предмет дослідження – оцінні афористичні одиниці як основні складники ідіолекту письменниці, репрезентанти її індивідуально-авторської системи.

Джерельна база дослідження. Афористичні одиниці поетичної творчості Ліни Костенко дібрано з видань: Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані вірші. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. 416 с.; Відлуння

десятиліть. Українська література другої половини ХХ ст. Київ: Грамота, 2001. 462 с.

Доповненням до джерельної бази магістерської праці були матеріали «Тлумачного словника української мови». Близько 20 000 слів і словосполучень [Текст] / укл. Н.Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник/; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В.Дубічинського. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 608 с.; Коваль А. П., Коптілов В. В. «1000 крилатих висловів української мови. Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови».

Методи дослідження Методи дослідження зумовлені метою, завданнями та аналізованим матеріалом: теоретичний аналіз (вивчення теоретичних засад дослідження оцінного значення афоризмів у лінгвістичній науці); критичний аналіз (дослідження проблеми класифікації оцінки та афоризмів); теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про поняття «оцінка», «афоризм»); системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його групування); описовий метод (для визначення емотивного потенціалу афористичних одиниць); метод контекстного аналізу (для визначення зв'язку переосмислених мовних одиниць з іншими мовними одиницями в межах контексту); метод фразеологічної ідентифікації (для дослідження співвідношення фразеологічних одиниць, ідіоматичних виразів, одиниць пареміології); метод компонентного аналізу (для виявлення семантичних структур аналізованих фразеологічних одиниць). Використано елементи методу кількісних підрахунків.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в магістерській роботі вперше комплексно розглядається важливий складник художньої мови – емотивно-оцінні афоризми в ідіолекті Ліни Костенко. Спираючись на множинні класифікації афоризмів, було розроблено особистісні тематичну та семантичну класифікації афоризмів поезії Л. Костенко на основі збірки «Триста поезій» та роману у віршах «Маруся Чурай». Здійснено фразео-семантичний аналіз афористичних одиниць в

ідіолекті поетеси, схарактеризовані емотивно-оцінний потенціал та етнічна маркованість афоризмів.

Практичне значення роботи та отриманих результатів убачаємо в можливості використання її фактичного матеріалу в лекційних курсах із лексикології, фразеології, лексикографії, стилістики української мови, історії української літературної мови, лінгвістичного аналізу тексту.

Матеріали роботи можуть бути використані для написання навчальних посібників із лінгвостилістики, лексикології; для укладання словників мови поетеси, у процесі викладання лінгвістичних спецкурсів та спецсемініарів, а також у лінгводидактиці загальноосвітньої школи.

Апробація результатів дослідження була здійснена на «Всеукраїнських Грищенківських читаннях» (Ніжин, 2020), студентській науковій інтернет-конференції «Молодь у науці» (Ніжин, 2020), Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Арватівські читання» (Ніжин, 2020), у доповіді на засіданні кафедри української мови та методики її навчання (протокол № 9 від 16 грудня 2020 р.).

Публікації. Основні положення магістерської роботи викладені у 2-х наукових публікаціях: Оцінні виміри афоризмів у поетичній творчості Ліни Костенко. Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції, 15 квітня 2020 року «Арватівські читання» [Електронне видання], Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 22–25; Лексико-семантичні оцінні засоби в поезії Ліни Костенко. Вісник студентського наукового товариства [Електронне видання]: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів/ за заг. ред. О. В. Мельничука. Вип. 23. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 62–65.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (77 позицій). Повний обсяг магістерської роботи –69 с., основного тексту – 62 с.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІННОСТІ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ АФОРИСТИКИ

1.1. Категорія оцінності як об'єкт лінгвостилістики

Багато наукових праць українських та зарубіжних мовознавців присвячені вивченню аспектів оцінки та оцінного значення: оцінної модальності та логіки оцінок (Н. Арутюнова, О. Вольф, О. Івін, М. Ляпон та ін.); функціональної природи оцінки та її функцій у структурі висловлення та цілого тексту (О. Вольф, В. Гак, С. Дорда, І. Рахманова та ін.); семантико-прагматичних особливостей реалізації оцінного значення (Н. Арутюнова, Т. Космеда, Т. Маркелова, З. Фоміна та ін.); оцінки як типу мовного значення та співвідношення емоційного й оцінного компонентів у структурі значення (І. Арнольд, І. Стернін, В. Телія, В. Шаховський та ін.); мовних засобів вираження оцінки (Н. Бойченко, Т. Вендіна, Б. Коваленко, Н. Падич та ін.) [50].

Оцінка є універсальною категорією, так як «навіть чи існує мова, в якій відсутнє уявлення про «добре / погано» [25, с. 9]. Оцінка як категорія формувалася протягом тривалого періоду: спочатку вона розглядалася вченими як поняття, згодом стає категорією філософії, а потім — логіки, психології, етнології і, нарешті, мовознавства [63, с. 116].

Уперше термін «поняттєві категорії» був уведений у науковий вжиток Отто Есперсеном у його класичній роботі «Філософія граматики». О. Есперсен вважає, що крім категорій, залежних від структури кожної мови, є ще позамовні категорії. Вони не є залежними від певних фактів кожної мови. Для кожної мови ці категорії є універсальними, оскільки вони застосовані до кожної з них, хоча й рідко втілюються у цих мовах чітко і недвозначно. Такі категорії вчений назвав поняттєвими категоріями [55, с. 70].

У лінгвістиці та філософії проблема «поняттєвої категорії» оцінки ніколи не втрачала своєї актуальності. Оцінне ставлення до об'єкта

обговорення, виражене мовцем, висловлює особисте сприйняття в усній чи письмовій формі. Мовець, його світогляд і мислення залежать від впливу соціуму, навколишнього середовища [55, с. 70].

Поняття категорії оцінки на початку ХХ століття у лінгвістику ввів Шарль Баллі. Швейцарський лінгвіст вважає, що оцінка – це «своєрідна реакція на виражене словом явище або річ у широкому діапазоні відносин: викликає річ радість чи страждання, корисна чи шкідлива, хороша чи погана сама собою, а також відповідає чи не відповідає принципам моралі» [8, с. 208].

Унаслідок десемантизації лексичного значення слова категорія оцінки набуває статусу мовної і має широку мережу спеціальних і неспеціальних форм лінгвістичного вираження. Ця категорія належить до системи структурно-семантичних і функційних категорій мови, тобто не є відокремленою. Оцінка передбачає наявність у мові такої думки про предмет чи явище дійсності, яке є об'єктом позначення (денотат), яка характеризує його з точки зору категорії цінності [40, с. 92].

Мовна картина світу сприймається крізь призму категорії оцінки під впливом таких чинників: соціальної позиції, світогляду, рівня культури, інтелекту, морального розвитку, віку, життєвого досвіду, відповідності нормам і принципам моралі [63, с. 116].

У 70-ті рр. ХХ ст. з'явився семантико-функційний підхід до аналізу мови й тексту. У зв'язку з його появою стало можливим вивчення оцінки як лінгвістичної категорії. Це дало змогу здійснювати компонентний аналіз не тільки на лексико-семантичному, але й на будь-якому іншому мовному рівні, ефективніше аналізувати складне породження думки й мови – текст [40, с. 109].

Категорія оцінки вивчається в українському мовознавстві здавна: до 50-х років вивчали проблему вияву категорії оцінки на лексичному рівні; в 60–70-ті роки посилюється вивчення оцінки на словотвірному рівні; в 70–90-ті роки і до цього часу можна помітити поширення функційного підходу

до вивчення категорії оцінки. Найменше уваги приділено вивченню граматичного рівня вияву категорії оцінки в українській мові [40, с. 118].

Оцінка, що є категорією логіки, пояснюється як роздуми про цінності чи значення суб'єкта або об'єкта, пов'язані з ознаками «добре» – «погано». Оцінка, що є категорією лінгвістики, пов'язана з уявленнями про неї, спираючись на твердження про суб'єкт «добре» – «погано». Отже, оцінку можна вважати двоплановою [63, с. 117].

Але питання про визначення оцінки як лінгвістичної категорії є суперечливим. Це викликане труднощами у визначенні цієї категорії, тому що це явище є різноаспектним і багатоплановим, пов'язаним з різними галузями науки: оцінку трактують як логіко-семантичну (Н. Авганова, А. Зубов, Т. Круглікова, О. Трунова, В. Федосєєв), лінгвогносеологічну (Т. Вендіна, М. Ляпон), мовностилістичну (О. Островська), семантико-прагматичну (Л. Аніпкіна, Н. Арутюнова, О. Вольф, Т. Космеда, І. Рахманова, В. Саннікова), функціональну (Г. Золотова, М. Кожина, Н. Шведова) [50].

І. В. Онищенко у своїй дисертаційній роботі розглядає оцінку як функціональну-семантичну категорію, що спирається в своїй семантиці на аксіологічну константу, являє собою сукупність різнорівневих мовних одиниць з оцінним значенням, які виражають позитивне чи негативне ставлення мовця до змісту мовлення, реалізуючи силу впливу, спрямовану на досягнення комунікативно-прагматичного завдання. У роботі І. Онищенко до ядра функціонально-семантичного поля оцінки відносяться емотивно забарвлені лексеми, навколоядерний простір складають слова раціональної оцінки, а периферію – переважно одиниці морфологічного, словотвірного та синтаксичного рівнів [50].

Т. Космеда у докторській дисертації провела огляд дослідженості категорії оцінки, а також розглянула конотативний компонент оцінного значення та дослідила різні типи оцінних фразеологізмів, визначила природу оцінки в прагмалінгвістичному аспекті [41].

У. Соловій вивчала оцінно-образні номінації у процесі породження та інтерпретації художнього тексту [18].

Предметом вивчення Л. Соловійової стали «функціонально-семантичні класи атрибутів, предикативів і релятивів оцінки як основні виразники аксіологічних категорій в сучасній англійській мові» [56].

О. Островська розглянула лінгвостилістичні засоби вираження категорії оцінки в англійській мові на лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному рівнях на прикладі дієслів аксіологічної тематики. Л. Киричук різнобічно описала оцінний компонент англомовного рекламного тексту в аспекті його жанрових, мовленнєво-актових і дискурсних характеристик. Англомовні емотивні висловлювання негативної оцінки та їх структурно-семантичні моделі вивчалися Г. Кузенко. Категорія оцінки в когнітивному аспекті на прикладі гендерних стереотипів стала предметом докторської дисертації О. Безсонової [18].

Островська позиціонує оцінку, як явище лінгвостилістики, що є закріпленим у семантичній структурі. Оцінне значення відображає ставлення мовця до поняття чи предмета, що співвідноситься зі словом за схемою: добре-погано, схвалення-несхвалення. Ці критерії, що є узагальненими та обов'язковими, створюють об'єктивну лінгвопсихологічну базу. На основі її відбувається комунікація у межах стилістичних значень оцінної орієнтації. У мовознавчій системі варто відрізнити соціальну оцінку, що є прагматичною категорією, оцінкою подій, суджень, теорій з погляду соціальних інтересів, від оцінного значення, яке є обов'язковим для всіх мовців. Соціальна оцінка – це свідома мовна діяльність, яка є причиною позитивної або негативної позиції оцінюючого стосовно оцінюваного. У цьому випадку йде мова про спеціальне вживання мови, а не мовних категорій, що є у її системі [51].

Такі лінгвісти як Н. Д. Арутюнова, О. М. Вольф, С. Ханстон, Дж. Томсон та інші визнають нерозривний зв'язок оцінки з прагматичною функцією мови, і це абсолютно природно, адже, як пише Ю. С. Старостіна в

своїй роботі: «ця функція являє собою вираження позитивного чи негативного ставлення мовця до предмета висловлювання». Вона пов'язує категорію оцінки з номінативною функцією мови, «оскільки оцінка може бути виражена лексичним значенням слова чи словосполучення», а також з комунікативною мовною функцією [54].

Аналіз проблем стилістики прямо пов'язаний з філософією мови, з актуалізацією психологічного напрямку в мовознавстві. Саме цей напрямок домінує в сучасному мовознавстві, хоч як назвемо цю галузь пізнання – функціональною, комунікативною, антропоцентричною, когнітивною, прагматичною чи будь-якою іншою лінгвістикою. Сучасна лінгвістика, змінивши структуралістський підхід до мови, де розглядається структура одиниць нижчого рівня, яка детермінує структуру одиниць вищого рівня, зосереджує увагу на пізнанні мовної і концептуальної картини світу. Неабияку роль відіграє категорія оцінки з її неодмінним національно-культурним компонентом, переорієнтувавши структурний аналіз на розкриття закономірностей зв'язку мови й мислення, на пізнання різновидів комунікативних стратегій. У цій науковій парадигмі важлива роль відводиться стилістиці [32].

Підсумовуючи викладене вище, робимо такі висновки: поняття категорії оцінки у лінгвістику ввів Шарль Баллі ще на початку ХХ століття, дослідження цієї категорії викликає значне зацікавлення й на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки, її вивченню присвячено багато наукових праць українських та зарубіжних мовознавців. Оцінка є універсальною і загальномовною категорією, адже в кожному соціумі присутні уявлення про хороше і погане.

1.2. Оцінка, її різновиди, структура, класифікація оцінних значень

У мовознавстві існує декілька визначень оцінки. С. С. Хідекель, Г. Г. Кошель дають тлумачення оцінці як «суспільно закріпленому

ставленню носіїв мови (гарний – поганий, добре – погано) до позамовного об'єкта й до фактів мови та мовлення» [66, с. 11]. Т. А. Космеда розглядає її з точки зору семантики: «оцінка – це категорія, що об'єднує всі засоби, які має сучасна мова у своєму розпорядженні для категоризації й позначення розмаїття оцінних значень, що мотивовані зв'язками між мовцем і дійсністю» [40, с. 305]. І. В. Онищенко пояснює оцінку як багатовекторне явище, яке реалізується через свідомість суб'єкта при сприйнятті та опрацюванні інформації про зовнішній світ і співвідноситься із внутрішнім світом людини через ази мовлення, віддзеркалює «картину світу», яка представлена великою кількістю інших категорій, суміжних з оцінкою (градації, модальності, стану, заперечення тощо) [50]. У працях Н. Ю. Шведової знаходимо тлумачення оцінки як однієї з чотирьох «первинних» функцій мови, «навколо яких створюється словник мови, його фразеологічні засоби і граматика» [74, с. 30]. Н. Д. Арутюнова називає оцінку «власне людською категорією», пояснюючи це тим, що «вона задана фізичною і психічною природою людини, її буттям і відчуттям, вона визначає її мислення і діяльність, ставлення до інших людей і предметів діяльності, її сприйняття мистецтва» [5, с. 5].

Одним із важливих питань лінгвостилістики є проблема структурної характеристики категорії оцінки. Основними елементами структури оцінки називають такі:

- суб'єкт оцінки (індивід, соціум, частина соціуму);
- об'єкт оцінки (предмет, явище, особа дійсності);
- власне оцінка (оцінний предикат);

До факультативних елементів відносять такі:

- оцінна шкала (порівняння зі стандартом);
- оцінний стереотип (еталон, зразок норми);
- підґрунтя оцінки (критерій, мотив оцінки) [48, с. 4].

Сучасна формальна аксіологія складається з логіки порівняльних оцінок та логіки абсолютних оцінок. Логіка оцінки стала об'єктом дослідження в останні десятиліття, тому що формальні властивості оцінних

понять «краще», «гірше», «рівноцінно» здаються досить простими. Прийнято вважати, що «краще» подібне до «більше», асиметричне і транзитивне і що «краще» і «гірше» подібне до «більше» і «менше», є конверсіями одне одного. Однією з причин досить пізнього виникнення і повільного розвитку логіки оцінок є та, що існує помилкова поширена думка про те, що не існує ніякої логіки оцінок, яка чимось відрізняється від звичайної логіки [33, с. 8].

В економічних науках переважно застосовується логіка порівняльних оцінок, виражена поняттям переваги «А краще В». Абсолютні ж оцінки, як-от: «хороше», «погане», «добро», «зло», «байдуже» і т. п., вивчаються в етиці та метаетиці, також вони розглядаються в лінгвістичній філософії, що досліджує функціонування мови та її логічне удосконалення [33, с. 8].

Категорія оцінки є мовним відповідником цієї аксіологічної категорії, яку деякі мовознавці називають категорією оцінності «з метою термінологічної уніфікації та розмежування» [20, с. 73] цих понять.

Відповідно до специфічної структури мовної оцінки (її головними компонентами є суб'єкт, об'єкт оцінки, оцінний предикат, шкала оцінок, аспект оцінки та її підстава) [24, с. 12] розрізняють такі види оцінок:

- 1) позитивна/ негативна/ нейтральна;
- 2) загальна/ приватна;
- 3) об'єктивна/ суб'єктивна;
- 4) емоційна/ раціональна/ емоційно-раціональна;
- 5) абсолютна/ порівняльна [44, с. 81].

Оцінка, яка відповідає за розумову діяльність людини та виражає загально визнану думку стосовно об'єкта, що оцінюється, є раціональною. Емоційна ж оцінка разом із висловленням раціональної думки передає емоції мовця. До її характеристик належать експресивність та афективність, притаманний такий факультативний елемент оцінної структури, як інтенсифікатор [18, с. 146].

У ранніх роботах з етики та аксіології зазвичай виділялися деякі види оцінок. Загальна класифікація добра у Аристотеля представлена трьома

основними типами: 1) зовнішні блага, 2) блага, що належать до душі, 3) блага, пов'язані з тілом (Аристотель, 1984, с. 66). Гоббс виділяє три види добра: «добро в обіцянці, тобто *pulchrum*, добро в дії як бажана мета, що позначається словом *jucundum* – приємне, і добро як засіб, що ми позначаємо словами корисне, вигідне; стільки ж ми маємо видів зла: зло в обіцянці, назване римлянами *turpe*; зло в дії і результаті, назване ними неприємним, тяжким, і зло як засіб - марне, не вигідне, шкідливе» (Гоббс II, 1964, с. 86) [6, с. 64].

З розвитком аксіологічних досліджень класифікації оцінок ставали більш ширшими. Найбільш повна класифікація оцінок була запропонована фон-Врігтом. Вона виконана в руслі концептуального аналізу і ґрунтується на вживанні англійського прикметника *good* і його антонімів. Фон-Врігт пише не про види, а про форми добра (*forms of goodness*): форми добра важко звести до спільного джерела і не може бути вибране значення, яке могло б цьому джерелу відповідати.

Фон-Врігт розрізняє такі різновиди оцінок: 1) інструментальні оцінки (хороший ніж); 2) технічні оцінки, або оцінки майстерності (хороший адміністратор, поганий фахівець); 3) оцінки сприяння (*beneficial goodness*): поганий (шкідливий) для здоров'я; 4) утилітарні оцінки (попередній тип може розглядатися як окремий випадок утилітарних оцінок): хороша порада, поганий план, хороша можливість; 5) медичні оцінки, що характеризують фізичні органи і психічні здібності (хороше серце, погана пам'ять); 6) гедоністичні оцінки (хороший смак, хороший жарт). Етична оцінка (добра воля, добрий намір, поганий вчинок) розглядається фон-Врігтом як вторинна, похідна від оцінки сприяння. Фінський вчений не вважає, що його класифікація вичерпна і різноманітна. Він виділив лише опорні категорії [6, с. 65-66].

Інструментальна та технічна оцінки засновані на функціональному принципі, і фон-Врігт розглядає їх спільно. Оскільки функція об'єднує оцінювані об'єкти в клас, і саме вона служить мотивом оцінки, оцінний

предикат характеризує об'єкт як члена класу: хороший ніж є хорошим як ніж, хороший генерал повинен задовольняти вимоги, що пред'являються до полководця. Фактично функціональна оцінка може бути приписана особі і за непрофесійною ознакою, вмінням, майстерністю. Інструментальна оцінка перевіряється практикою і може бути верифікована, оскільки її критерій досить чітко визначений. Інструментальні оціночні судження служать цілям рекомендації та прогнозування. Висловлювання технічної оцінки можуть бути використані з метою рекомендації, але для них більш природна інша функція – функція похвали (*laudatory or praising function*). Технічна оцінка не так тісно, як інструментальна, пов'язана з вибором і перевагою. Однак вона має з ними точки дотику. Прагнення людини до вдосконалення своєї майстерності може бути уподібнено до прагнення кращого. Не можна прагнути стати поганим фахівцем, як не можна свідомо вибирати погані або непридатні для поставленої мети інструменти.

Утилітарні та оцінки сприяння (бенефактивні) відрізняються від інструментальної тим, що вони належать не до спеціалізованих об'єктів. Утилітарна оцінка заснована на виборі того, що може бути корисним або сприятиме виконанню деякої задачі. Утилітарне і бенефактивне добро знаходяться в контрадикторних відносинах до «марного» (антонімія *корисне – марне*) і в контрарних до шкідливого (антонімія *корисний – шкідливий, приносить користь – робити зло, шкодити*). Фон-Врігт зауважує, що іменник *evil* «зло» вживається для позначення причини шкоди (*the cause of harm*) і для позначення самої заподіяної шкоди (*the harm caused*). Слово ж *harm* 'шкода' зазвичай застосовують тільки до результату, заподіяному злу.

Медична оцінка стосується тілесних органів (добре серце) і деяких ментальних здібностей (хороша пам'ять). «Добре серце» зближується з інструментальним добром, "хороша пам'ять" – з технічним. Медичне добро характеризує основні функції організму. Воно відповідає нормі цього виду або роду. Негативна медична оцінка становить маркований член опозиції, а позитивна – привативний. Відносини між хорошим (здоровим) і поганим

(слабким, хворим) в рамках медичного добра, як і у всіх випадках привативних відносин, контрадикторні. Маркованість негативної оцінки в цьому і подібних випадках частково пояснюється тим, що поняття причини асоціюється, перш за все, з негативними явищами, відхиленнями від норми.

Гедоністична оцінка є останньою із виділених фон-Врігтом форм добра. Різновиди гедоністичного добра в повсякденній мові вживаються як слово «задоволення». Поняття задоволення, яке відіграло величезну роль у формуванні етичних теорій, не було, на думку фон-Врігта, об'єктом глибокого аналізу. Задоволення кваліфікувалося то як відчуття, то як емоція, то як щось проміжне між відчуттям і почуттям. Юм називає задоволення то враженням, то сприйняттям (перцепцією). Бентам пише про «цікаві сприйняття». Противники натуралізму в етиці (Мур, Брод) відносили приємне до природних властивостей об'єктів. Фон-Врігт вважає цю точку зору помилковою. Він розрізняє принаймні три форми приємного: пасивне задоволення (приємне для почуттів, для сприйняття), активне задоволення (радість діяльності, в тому числі ігрової, задоволення активного способу життя), догода (радість задоволення бажання, досягнення мети). Фон-Врігт підкреслює, що гедоністична оцінка (value attribute) стосується самого відчуття, незалежно від того, якою категорією об'єктів воно викликане [6, с. 66-69].

У подальшому розвитку системи фон Врігта виділені наступні віхи категорії оцінки: категорія об'єктів, до яких застосовується оцінка; логічне відношення між антонімічними концептами; проблема сенсу оцінного предикату; можливість верифікації оцінного судження; комунікативна функція оцінного висловлювання; відношення до порівняння [11].

На сьогодні у лінгвістиці існують різноманітні за критеріями і функціями класифікації оцінки, це викликано тим, що ця категорія є складною структурою з багатьма компонентами. Також це пояснюється і тим, що оцінка має суб'єктивно-об'єктивну природу. Кожне оцінне

висловлювання містить суб'єктивну думку мовця, тобто власне його ставлення до предмета оцінки, в той час як характеристика властивостей об'єкта оцінки (об'єктивний компонент) може бути відсутньою. Можна припустити, що лише представники певної соціальної групи зі схожим розумінням світу можуть сприйняти цю оцінку, як істинну. Тому питання про істинність та хибність оцінки лишається відкритим, так як великого значення тут набуває особистісний фактор. Отже, єдиної загальноприйнятої класифікації оцінних значень немає, як у мовознавстві, так і в інших наукових галузях.

Варто звернути увагу на твердження Арутюнової Н.Д. про те, що «аксіологічні значення представлені в мові двома основними типами: загальнооцінним та частковооцінним» [6, с. 75]. Перший тип реалізується прикметниками хороший і поганий, а також їх синонімами з різними стилістичними і експресивними відтінками (прекрасний, чудовий, недобрий, поганий). Ці прикметники виражають холістичну оцінку, аксіологічний підсумок. Друга група – частковооцінна – більш широка та різноманітна. До неї входять значення, що дають оцінку одному з аспектів об'єкта з певної точки зору.

Виходячи з цього, Н. Д. Арутюнова на основі взаємодії суб'єкта оцінки з її об'єктом пропонує класифікацію частковооцінних значень. Виділені нижче групи частковооцінних значень істотно різняться між собою за діапазоном сполучуваності, тобто за тим, які види об'єктів вони здатні кваліфікувати. У той же час кожна група може кваліфікувати різні за своєю природою об'єкти. Розширення сфери сполучуваності оцінних визначень позначене логікою буденного аксіологічного міркування; воно відбувається також за рахунок метонімічних переносів, процесів номіналізації (керувати вміло → вміле керівництво → умілий керівник) і компресії тексту (крісло, в якому зручно сидіти → зручне крісло) [6, с. 75].

Н. Д. Арутюнова виокремлює сім розрядів частковооцінних значень і об'єднує їх у три групи: сенсорні, сублімовані й раціоналістичні.

До першої групи належать сенсорні оцінки, тобто оцінки, пов'язані з відчуттями, чуттєвим досвідом – фізичним і психічним. Вони орієнтують людину в природному і соціальному середовищі, сприяючи її акомодатії, досягненню комфорту. Предикати цієї групи характеризують в більшій мірі смаки суб'єкта оцінки (людини), ніж її об'єкт. Суб'єкт оцінки виступає в цьому випадку як психічний або фізичний рецептор і характеризується тонкістю або грубістю сприйняття – з одного боку, і глибиною або поверховістю переживань – з іншого (наприклад, глибокі враження, глибоке переживання, глибоке проникнення в суть справи, глибоке розуміння). Сенсорні оцінки поділено на:

1) сенсорно-смакові, або гедоністичні: вони експлікують враження, які виникають у свідомості під час сприймання органами чуття (приємний – неприємний, смачний – несмачний, привабливий – непривабливий, те, що подобається – те, що не подобається та ін.). Це найбільш індивідуалізований тип оцінки;

2) психологічні оцінки, в яких зроблений крок у бік раціоналізації, осмислення мотивів оцінки. Серед них виділяють: а) інтелектуальні оцінки (цікавий, захоплюючий, розумний – нецікавий, нудний, дурний); б) емоційні оцінки (веселий – сумний,приємний – неприємний);

Другу групу утворюють сублімовані оцінки. До них належать дві категорії – естетичні та етичні. Вони підносяться над сенсорними оцінками, «гуманізуючи» їх. Перша пов'язана із задоволенням почуття прекрасного, друга – із задоволенням морального почуття. Ці два види почуттів складають ядро духовного начала людини, що моделюється відповідно до її тілесної орієнтації. Не випадково в ці види оцінки залучені метафори та інтенсифікатори «висоти» і «нищості» (пор. високоморальна людина, ница особистість, ниці цілі, високі поривання і т.п.). Ця група оцінок близька до поняття архетипу – норми, зразка, разом з тим позитивна естетична оцінка виключає строгую нормативність. Естетичні почуття не можуть бути задоволеними стандартом. Висока естетична оцінка включає в себе

унікальність витвору мистецтва. Але позитивна етична оцінка в загальному випадку вимагає орієнтації на етичну норму, дотримання морального кодексу. Вимога унікальності, таким чином, не є необхідною умовою моральності (позитивної етичної оцінки), але вона є необхідною для творів справжнього мистецтва. Отже, група сублімованих оцінок об'єднує такі розряди:

1) естетичні оцінки, що впливають з синтезу сенсорно-смакових і психологічних оцінок (гарний – негарний, прекрасний – потворний);

2) етичні оцінки, що спираються на соціально зумовлені уявлення про моральні норми (моральний – аморальний, добрий – злий).

До третьої групи належать раціоналістичні оцінки. Вони пов'язані з практичною діяльністю, практичними інтересами і повсякденним досвідом людини. Їх основні критерії: фізична або психічна користь, спрямованість на досягнення певної мети, виконання певної функції (в тому числі і тієї, для якої цей предмет призначений), відповідність встановленим стандартам. Раціоналістичні оцінки представлені трьома розрядами:

1) утилітарні оцінки (корисний – шкідливий, сприятливий – несприятливий);

2) нормативні оцінки (правильний – неправильний, коректний – некоректний, нормальний – аномальний, ненормальний; здоровий – хворий);

3) телеологічні оцінки (ефективний – неефективний, доцільний – недоцільний, вдалий – невдалий) [6, с. 75-77].

За способом вираження виділяють також імпліцитну й експліцитну оцінки. Експліцитна оцінка виражається позитивними чи негативними оцінними словами, які безпосередньо стосуються об'єкта. Імпліцитна оцінка характеризується відсутністю такого оцінного слова, а якщо воно й є, то має відношення або до всього вислову, або до чогось, що опосередковано пов'язане з об'єктом [20, с. 75].

С. С. Хідекель та Г. Г. Кошель запропонували таку семантичну класифікацію типів оцінного значення, в якій взяли за основу ставлення суб'єкта до об'єкта оцінки й оцінні кваліфікації останнього [66, с. 13]. У цій класифікації виокремлюються три типи оцінки:

I. Раціональна оцінка. Цей тип оцінки базується на логічних судженнях і визначається на основі характеристик, властивих денотату. Шкала раціональної оцінки має вигляд протиставлення «норма»/«не норма», її можна проілюструвати антитезами «доречно»/«недоречно», «правдиво»/«неправдиво», «добре»/«зле» тощо. Раціональна оцінка або оцінка у денотаті переважно продемонстрована у визначенні. Маркери оцінювання у дефініції поділяються на дві категорії: «добре» і «погане». Вибір слів обумовлюється наявністю семи «хороший»/«поганий» у значенні слова. У результаті аналізу можна виділити дві групи слів:

- 1) безпосередньо оцінні слова (маркер оцінки знаходиться в самій дефініції);
- 2) похідні оцінні слова (для виявлення оцінки потрібні подальші перетворення дефініції) [10, с. 11].

II. Емоційна оцінка. Цей тип орієнтований на емоційне ставлення до предмета оцінки мовця. Емоційно-оцінна шкала є типізованою внаслідок відсутності конкретного визначення емоцій та їх різноманіття. Основною опозицією шкали є протиставлення «засудження/схвалення», що імплікує трансформовану оцінку «плюс/мінус». Класифікація емоційної позитивної оцінки також передбачає виділення наступних підтипів: 1) пестливість; 2) пустотливість; 3) захоплення; 4) схвалення, співчуття; 5) жартівливість. Тип емоційної негативної оцінки можна представити у вигляді таких оцінок: 1) осудлива; 2) зневажлива; 3) знищувальна; 4) презирлива; 5) лайлива; 6) образлива.

III. Раціонально-емоційна оцінка. Цей тип оцінки може мати будь-яке місце в структурі значення слова: може належати до денотата або конотації, тобто щодо одних сфер діяльності суб'єкт робить актуальними установки

логічного сприйняття, щодо інших – чуттєво-образного. Однак, коли судження та переживання знаходяться в органічній єдності, йдеться про раціонально-емоційний тип оцінки [10, с. 13-14].

Дж. Р. Сьорль у власній таксономії мовленнєвих актів виділяє п'ять основних типів іллокутивних актів. Він пропонує наступну таксономію: репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларативи. Науковий інтерес для аналізу оцінних висловлювань представляють експресиви, бо їх мета – виразити психологічний стан, що задається умовою щирості щодо стану речей, які визначено в рамках пропозиціонального змісту [58, с. 120]. Дж. Р. Сьорль зараховує до експресивів лише мовленнєві акти, що орієнтовані на соціальні ритуали: вибачення, подяку, співчуття, привітання. Всі вони мають спільну перлокутивну мету – викликати позитивне ставлення співбесідника [11, с. 109].

На думку О. М. Вольф, мовленнєві дії, які Дж. Р. Сьорль називає експресивами, що орієнтовані на соціальні ритуали, є лише частковим випадком мовленнєвих актів оцінки [26, с. 166]. Мовознавець представляє клас експресивів у ширшому розумінні і зараховує до них наступні: а) обумовлені соціальними конвенціями вибачення, подяку, привітання та ін., та б) оцінні висловлювання, що належать індивідуальним суб'єктам та чия іллокутивна мета полягає у вираженні емоційного впливу мовця та/або здійснення емоційного впливу на слухача, заснованого на схваленні або осуді [11, с. 109].

Але варто зазначити, що емоційний вплив на співрозмовника не завжди є іллокутивною метою оцінки, і тому перлокутивний ефект не завжди полягає у зміні його емоційного стану. Оцінка, перевага в якій надається раціональному аспекту та яка містить повідомлення про об'єкт, розрахована на погодження адресата з оцінкою мовця: її перлокутивний ефект полягає у згоді [26, с. 168].

Дотримуючись таксономії Дж. Р. Сьорля, О. М. Вольф та їх послідовників (Г. Г. Почепцов, Дж. Н. Ліч, К. Бах, В. В. Богданов),

Т. М. Бобошко спирається на положення про експресиви як іллокутивний акт в ширшому розумінні і пропонує таку комунікативно-функціональну рубрикацію типів експресивів у діалозі:

I. Позитивні оцінні висловлювання, які вона розподіляє на репліки з перлокутивною метою вираження захоплення, ентузіазму, радості, задоволення, довіри, пристрасті, симпатії, захищеності, бажання приносити людям щастя, приємного хвилювання, гордості тощо.

II. Негативні оцінні висловлювання, серед яких мовознавець виділяє репліки з перлокутивною метою вираження гніву, страху, тривоги, відрази, заздрощів, іронії, самотності, розчарування, вини, ненависті, горя, безпомічності, ревнощів, підозрливості, сорому, сумніву, зневаги тощо.

Серед мовознавців тривають дискусії щодо необхідності виділення нейтральних (нульових) оцінних висловлювань. О. М. Островська вважає, що оцінка може бути позитивною та негативною, але ніколи не може бути нейтральною, оскільки вона або є, або її взагалі немає. Більшість дослідників цього питання (Н. Д. Арутюнова, О. М. Вольф, В. Д. Девкін, Г. Г. Кошель, Й. А. Стернін, С. С. Хідекель) розглядають позитивну (меліоративну) та негативну (пейоративну, дерогативну) оцінки як полярні, що припускають існування певної нейтральної (нульової) оцінки, яка виступає в якості «точки відліку» при оцінній кваліфікації об'єкта [11, с. 109].

Спираючись на це, Т. М. Бобошко виділяє третій тип оцінних висловлювань.

III. Нейтральні оцінні висловлювання, до яких належать репліки з перлокутивною метою вираження байдужості, зацікавленості, здивування, збентеженості, спокою, втоми тощо.

Отже, у цій комунікативно-функціональній класифікації експресивів за основу взято як іллокутивну мету мовця, так і досягнутий перлокутивний ефект [11, с. 110].

Враховуючи сказане вище, можемо зробити висновок, що існує багато підходів до визначення поняття оцінки, яке безпосередньо пов'язане з вираженням емоційного ставлення суб'єкта до об'єкта висловлювання. Адресат мовлення дає оцінку об'єкту, висловлюючи своє позитивне чи негативне ставлення за будь-якою ознакою. Оцінна реакція виникає у людини на все, що її оточує.

Одним із важливих питань лінгвостилістики є проблема структурної характеристики категорії оцінки. Основними елементами структури оцінки є суб'єкт оцінки, об'єкт оцінки, власне оцінка. До факультативних елементів відносять оцінну шкалу, оцінний стереотип, підгрунтя оцінки.

На сьогодні у лінгвістиці існують різноманітні за критеріями і функціями класифікації оцінки, це викликано тим, що ця категорія є складною структурою з багатьма компонентами. Єдиної загальноприйнятої класифікації оцінних значень немає, як у мовознавстві, так і в інших наукових галузях. Розглянуті класифікації оцінки побудовані на виділенні ознаки, яка є основоположною, що дозволяє у свою чергу розглядати оцінку у різних аспектах.

1. 3. Загальна характеристика афоризмів

Афоризмами (грецьк. Aphorismos «визначення», «розмежування») назвав давньогрецький учений Гіппократ (бл. 400 років до н.е.) свій медичний трактат про симптоми та діагнози захворювань, про мистецтво їх зцілення і попередження. Трактат розпочинався зі слів: Життя коротке, мистецтво вічне (пор. англ. Life is short, art is long). Вочевидь, цей вислів і став причиною метонімічного зсуву слова «афоризм», яке набуває статусу «сентенції» (лат. Sententia «думка», «судження»), гноми (лат. gnoma «думка», максими (лат. maxima «вище правило», «стислий стиль»). Багато висловів Гіппократа стали крилатими: *не нашкодь* (лат. Noli nocere) — основна заповідь лікаря, яку сформулював вчений [67, с. 144]; *життя коротке, мистецтво [довго] вічне* (лат. Ars longa, vita brevis) — перше речення

«Афоризмів» Гіппократа, переформульоване Сенекою на латині. Перш за все Гіппократ підкреслював, що не вистачить і всього життя, щоб досягнути велику науку медицини [67, с. 145]. Сучасні філологи називають давньогрецького лікаря і філософа родоначальником афористики [7].

Перше (медичне) значення слова «афоризм» використовує Данте ще в XIII столітті. У XVI столітті Антоніо Перес афоризмами називав свої політичні трактати, тобто медичний ореол слова поступово затушовується. У Франції вихідне значення слова «афоризм» виявилось стійкішим. Еволюція слова «афоризм» зумовлена соціально-лінгвістичними факторами, що зіграли важливу роль у зближенні понять афоризм і вислів. З часом тематика афоризмів-висловів проникає в галузь моралі, історії, політики, літературознавства. У період Середньовіччя з'являються вислови сатиричного, гумористичного, парадоксального характеру. Відбувається збагачення афоризмів дотепністю [64, с. 12-13].

У Європі періоду Середньовіччя афоризм здебільшого використовують задля виховного впливу, повчання. В епоху Відродження, коли підвищується інтерес гуманістів до античної цивілізації, зацікавлення афоризмами в Європі отримує новий підйом. Саме тоді дослідники збирають і обробляють античні вислови, крилаті вирази, прислів'я, друкують збірники, в яких містяться афоризми і античних, і сучасних авторів. Також з'являються нові твори, написані в афористичній формі («Максими і моральні роздуми» Ларошфуко, «Досліди» Монтеня та ін.) [4, с. 60].

До афоризмів як способу мислення і словесної оболонки думки часто зверталися видатні представники наукового та філософського знання Старого і Нового часу. У західноєвропейській думці нового часу науково-філософське розуміння афоризму вперше експлікується Френсісом Беконом в його знаменитому "Novum Organum" (1620) та інших філософських працях. У формі афористичних висловів написані такі відомі твори західноєвропейської науково-філософської думки: «Aphorismen» (Єнського періоду та Берлінського періоду Г.В.Ф. Гегеля, «Aphorismen zur

Lebensweisheit» А.Шопенгауэра, «Jenseits von gut und böse» Ф. Ніцше [35, с. 47, 51].

Афоризм завдяки структурним особливостям, стислості стимулює читача до власних роздумів, розвиває мислення і вчить говорити. Досконалість мовного втілення вважається перевагою афоризму. «Афоризми дійсно життєва мудрість та сіль літератури», – писав сам Григорій Сковорода. Афоризми вважають шедеврами стилістики завдяки лаконічності, глибині семантики, насиченості виразними образами. Ці мовні одиниці є скарбом ораторської майстерності, потужним засобом у боротьбі з монотонністю та сірістю людської думки [23].

З часом інтерес до афористичного жанру зростає. З'являються окремі збірники афоризмів, виникла і розвивається наука про афоризми – афористика, яка вивчає теорію та історію афоризму як літературного жанру [64]. В Україні з'являється перша збірка персоналізованої афористичної мудрості з нової серії «Класика світової афористики». Це хрестоматія української мудрості за останнє тисячоліття від найдавніших часів до наших днів. Тут представлено 3500 афоризмів 100 авторів від часів Київської Русі до кінця ХХ століття [23].

У другій пол. ХХ ст. афоризми активно освоювала українська лексикографія. У 1964 році українською мовою з'являється словник «1000 крилатих висловів української мови. Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови» (Коваль А. П., Коптілов В. В., 1964) [39].

Зацікавленість афористикою за останні роки значно збільшилася. Це можна пояснити тим, що афоризми якнайкраще відповідають атмосфері нашого часу, який вимагає особливої лаконічності у формулюванні думок та ідей. За допомогою афоризмів у великому обсязі інформації кожен може знайти для себе щось значне та потрібне з метою визначити свою особистісну позицію. Афористичний вислів узагальнює і типізує різноманітні прояви індивідуального і соціального існування і міцно існує в спілкуванні

як його органічна частина, як концентрована модель образного відображення реальності і вираження ставлення мовця до неї [57].

У сучасних наукових дискусіях остаточно ще не розв'язано питання про зарахування афористичного жанру до сфери художнього чи філософського дискурсів. У лексикографічних і літературознавчих розвідках термін «афористична словесність», «афористична філософія», «філософія афоризму» фіксуються як рівнозначні. Сентенційно-повчальна думка в афоризмі виступає світоглядною альтернативою [70].

Хоча афористика у складі лінгвістичної науки остаточно не утвердилася, але вона вже виокремлюється з ідіоматики, а її одиниці кваліфікуються вченими як елементи суміжних із фразеологією галузей. Мовознавці по-різному розглядають поняття «афоризм». С. Гаврін вважає, що афоризм – це одиниця афористичної фразеології. А. Григораш називає його одиницею авторської фразеології. В. Калашник розглядає це поняття як певний естетичний знак у межах поетичного фразотворення. Н. Шарманова кваліфікує його як елемент пареміології. Такі ж науковці, як М. Федоренко, Л. Сокольська, О. Янович та М. Дяченко обґрунтовують відокремленість афористики як мовознавчої галузі [9, с. 5].

Не дивлячись на те, що афористиці присвячено досить багато літератури, уявлення про неї не мають ясних контурів. Тому є ряд проблем, які до сих пір не вирішені: саме слово «афоризм» не має загальноприйнятого поняття; не встановлені жанрові кордони і видові особливості афоризмів; не існує загальноприйнятої класифікації афористичних висловлювань, їх функцій в різних типах текстів [36].

Сприйняття та поняття афоризму може видозмінюватися залежно від наукового контексту та культурно-історичного розвитку, а також від позиції дослідника. В енциклопедичних довідниках та іншій науковій літературі можемо знайти велику кількість дефініцій цього феномена, запропонованих різними вченими.

Розглянемо для порівняння найбільш поширені визначення поняття «афоризм», зокрема: коротке, але глибоке за змістом судження, яке у стислій, зручній для запам'ятовування формі містить глибоку узагальнену думку [59]; стислий, комунікативно-орієнтований вислів, що стверджує певну глибоку та загальнозначущу істину, має автора, вирізняється прагматичним потенціалом і художньо витонченою та завершеною формою, є стилістично та експресивно забарвленим [3, с. 166]; вислів, де в максимально ущільнених сюжетних схемах умонтовано узагальнено-філософські образи, що відкривають цілі пласти людського буття в його розмаїтості та багатогранності [21]; короткий влучний вислів, що в стислій формі містить глибоку думку і є усталеним, крилатим [64]; думка, яка пройшла вишкіл серйозної інтелектуальної культури [61]; глибока повчальна думка, судження [15]. Англомовні джерела подають такі трактування афоризму: коротке мудре твердження, що виражає загальновідому істину чи судження [76, с. 17]; коротке вираження доктрини, принципу чи загальновідомої істини, переданої у змістовному висловленні [75, с. 38]; коротка, змістовна максима [77, с. 20]. Проаналізувавши різні визначення поняття «афоризм», можемо сформулювати такий варіант дефініції: афоризм – це оригінальний, короткий, завершений вислів, що відображає загальновідомі істини чи унікальну думку автора.

В окремих словникових статтях наголошується на парадоксальності як конституційній рисі афоризму, при цьому постулюється, що афоризм переконує саме парадоксальністю та витонченістю формулювання, «не доводячи логічно, а вражаючи» [62, с. 8].

Так як афоризм не має чіткого визначення конституційних рис, це призводить до досить широкого розуміння цього терміна та практично ототожнення афоризму та прислів'я. Наприклад, Г. Л. Пермяков пропонує використовувати термін «афоризм» до прислів'їв, які не мають переносного смислу [53, с. 12]. Інші ж дослідники чітко розрізняють поняття прислів'я та афоризм [64].

Різниця між афоризмом та прислів'ям полягає в тому, що афоризм має більш складну композиційно-синтаксичну будову. А в основі лексики і синтаксису прислів'їв лежить розмовна народна мова, тому вони неповні, або більш прості: *На дерево дивись як родить, а на людину, як робить* (Народна творчість). Афоризмам притаманні більш складні синтаксичні конструкції: *Не бійся правди, хоч яка гірка, не бійся смутків, хоч вони, як ріки, людині бійся душу ошукать, бо в цьому схибиш – то уже навіки* (42, с. 240).

А. С. Мамонтов, російський мовознавець, пропонує розуміти під афоризмами тільки прислів'я та приказки, так як вони є «носіями і виразниками народної мудрості, яка має вічну цінність...» Науковець не розглядає афоризм як індивідуальний авторський твір, а визначає як «цілісний знак», який може комплексно відображати національну культуру, «подібно до фразеологізму». [46, с. 88].

Н. М. Калашникова наполягає на авторстві як конституційній ознаці афоризму та його відмежуванню від прислів'їв та приказок [37, с. 23, 25].

У зарубіжних енциклопедіях можемо знайти різноманітні підходи до трактування поняття «афоризм». Німецькі довідники визнають афоризм як нове, оригінальне судження, що має приголомшуючий вплив. У цих довідниках провідною визнається ознака авторства, і, таким чином, вважається, що прислів'я та приказки не є афоризмами. Французька *Grand Larousse Encyclopedique* визначає афоризм як повчальне коротке судження, тобто як еквівалент вислову, яким, зокрема, може бути прислів'я або приказка. Британська енциклопедія визначає афоризм як стислий вираз доктрини чи принципу, або будь-якої загально визнаної істини, переданої у формі відточеного твердження, яке легко запам'ятовується. Наразі афоризм майже ототожнюється з максимою [2].

Максима (від лат. *maxima* – вище правило) та афоризм є також спорідненими поняттями, що у стислій формі виражають певну узагальнену думку. Максимою називають коротко виражене моральне правило. Подані суміжні поняття відрізняються тим, що обов'язковою ознакою максими є

дидактичність, а характерною ознакою афоризму є авторський характер. За певними ознаками афоризм відрізняється також від сентенції (лат. *sentential* – думка, судження) – повчального вислову; гноми (давньогрецьк. *gnoma* – думка) – повчального вислову у віршованій формі; каламбуру, що є грою слів, яка базується на застосуванні омографів, омонімів та ін.; парадоксу (давньогрецьк. *παράδοξος* – несподіваний, дивний) – вислову, який суперечить здоровому глузду [73, с. 34].

Наголошуючи на генетичній близькості між афоризмами і парадоксами, М. Т. Федоренко, Л. Й. Сокольська, автори «Афористики», вказують на віддаленість цих номінацій. Афоризми вони називають науковими і художніми. Гармонічне поєднання художньої форми з логічним обґрунтуванням науки і є відмінною рисою афоризмів. [64, с. 27]. Автори згаданої монографії віддають перевагу серйозним афоризмам-висловам. На їх думку, афоризмом є мудра думка, не обов'язково нова, а тільки укладена в оригінальну форму. Несерйозні вислови, що відрізняються думкою, що суперечить усталеним канонам, М. Т. Федоренко, Л. Й. Сокольська, зараховують до парадоксів [64, с. 42].

Дехто з дослідників наполягає на стислості як майже єдиній обов'язковій ознаці афоризму: «афоризм може бути думкою, жартом, невеликим віршем, вільним хайку, образом, спалахом, парадоксом, спостереженням – майже будь-чим, але він обов'язково має бути коротким і стислим» [2, с. 89].

Американський дослідник Дж. Джірі сформулював 5 правил для афоризму. На його думку, афоризм має: 1) бути коротким; 2) бути авторитетним; 3) бути авторським; 4) містити несподіваний зворот; 5) бути філософським.

Отже, у довідниках та наукових працях вченими викремлено наступні суттєві ознаки афоризму: стислість, глибина думки, інформативна стислість, високий ступінь узагальнення (загальна значущість), завершеність думки, правдивість (істинність), образність (виразність, експресивність);

оригінальність, дидактичність, наявність авторства, влучність, відточеність форми, парадоксальність, дотепність, новизна, комунікативна чіткість [2, с. 89-90].

Є. М. Верещагін і В. Г. Костомаров поділяють афоризми на мовленнєві (індивідуальні) та мовні (масові). До масових відносять прислів'я, приказки, крилаті вислови і визначають їх як «фразу, яка відома усім, і тому в мовленні не твориться знову, а видобувається з пам'яті». Мовленнєві афоризми характеризуються наявністю автора, глибиною та «гостротою» думки, яка є актуальною та злободенною. І однією з ознак мовленнєвого афоризму також є його експресивність, що виявляється у використанні таких мовних засобів, які володіють «сукупністю семантико-стилістичних ознак та сприяють актуалізації експресивного потенціалу всього мовленнєвого афоризму» [19, с. 71-72].

Враховуючи своєрідність форми, змісту, прагматичних функцій і настанов афоризмів, О. А. Анастасєєва визначає такі найважливіші конституціональні їх ознаки: інформативна стислість, яка виявляється у взаємодії стислості та інформативної ємкості словесного ряду; наявність авторства афоризму є конституціональною для нього; загальна значущість змісту афоризму та цінності інформації для широкого кола людей; стилістична експресивність, що виявляється в посиленій виразності, яскравості мовної форми твору; прагматичний потенціал афоризму [2, с. 90].

А. В. Королькова, М. Т. Федоренко, Л. Й. Сокольська вважають, що для афоризмів характерні такі функції: дидактична, характерологічна, експресивна і оцінна. Дидактична функція афоризмів відображає повчальний характер висловлювань. Характерологічна функція полягає в їх здатності давати будь-яку характеристику реалій, що в них описані. Експресивна орієнтована на відображення емоційного стану автора та його суб'єктивної думки по відношенню до предметів і явищ, що згадуються. Оціночна функція полягає у вираженні позитивного, негативного чи нейтрального ставлення до реалій, описуваних в афоризмі [64, 39].

Інші вчені виділяють наступні типи афоризмів: характерологічні (містять в собі опис людей, природи, подій і т.д.); дидактичні; естетичні; коментуючі; оціночні (дозволяє автору яскраво висловити свою оцінку подій); експресивні [61, с. 84].

Структура афоризмів характеризується стійкістю і закінченістю. Стійкість проявляється в постійному відтворенні афоризму в мові у його первісному вигляді. Закінченість означає, що афоризм має структурну і змістову цілісність. Структурними ознаками афоризмів можуть бути стислість, експресивність і форма, що запам'ятовується [1].

Деякі мовознавці визначають композиційною особливістю афоризмів наявність у них двох частин: верифікативної та інформативної. Верифікативна частина відображає фонові знання, підтекст та саму ідею. Інформативна є висновком, висловлюючи авторське сприйняття дійсності та думку щодо цієї ідеї [45, с. 55].

Щодо форми і змісту афоризмів, важливо не нехтувати їх нерозривністю, тому що переформулювання може призвести до втрати основних властивостей і характеристик, а значить і до руйнування початкового виразу. Про це говорить Н. О. Гучинська і визначає естетичність оформлення афоризму як спосіб його впливу на читача [29, с. 44].

У афоризмах відбувається кодифікація цінностей, які є зразками мовленнєвої творчості певного автора. Афористичні одиниці відображають світогляд, цінності, моральні орієнтири, суб'єктність мови індивідуума. Особистість виступає представником різних культурно-мовних і комунікативно-діяльнісних цінностей. Вони з'являються загалом на основі життєвого досвіду та віддзеркалюють його особистісне ставлення до навколишньої дійсності [30, с. 6].

Афоризми, які відображають думки про ідеальну побудову суспільства, моральні чесноти людини зокрема, та колективу загалом, є ціннісними морально-етичними судженнями. Кумулятивна та впливова функції

афоризмів зумовлюють їх оцінний характер. По-перше, афоризми віддзеркалюють суспільно й особистісно важливі уявлення їх авторів, по-друге, їх використовують для того, аби вплинути на адресата, що зумовлено авторитетністю представлених у них висновків і оцінок, витонченістю думок.

Афоризми багатогранно та найбільш стисло передають ціннісні уявлення, закладені авторами, відтворюють одночасно індивідуальне їх світобачення та світосприйняття. Завдяки відтворюваності афоризмів відбувається ретрансляція цінностей від минулих поколінь до нащадків [30, с. 4].

Отже, зробимо висновок про те, що афоризми ще з давніх часів синтезували народну мудрість, віддзеркалювали суспільні інтереси. Поняття «афоризм» на цей час не має однозначного визначення, але дослідники сходяться у визначенні його основних характеристик. Також мовознавці виділяють різні види і функції афористичних одиниць, спираючись на їх окремі ознаки. У афоризмах кодифікуються цінності, що відображають суспільно обумовлену значимість матеріальних і духовних подій, фактів, феноменів, які є важливими для життя людини та суспільства. Структурні і семантичні особливості афоризмів відображають основні характеристики афористичних одиниць, відмінних від інших висловів. Враховуючи розглянуті особливості, можна говорити про складну структурно-сміслову організацію афоризмів, яка потребує глибокого вивчення.

1.4. Тематична класифікація афоризмів

Афористична тематика різноманітна. Вона включає всі сфери людської життєдіяльності, відображає події та явища певної історичної епохи, пояснює філософські питання, часом має гострополітичний зміст, тлумачить етичні проблеми, торкається побутових ситуацій. Спираючись на тематичний, семантичний, структурний і структурно-семантичний критерії, мовознавці пропонували різноманітні класифікації афоризмів.

Враховуючи поняття та критерії авторства, афоризми можна розділити:

- 1) за наявністю/відсутністю автора:
 - а) авторські,
 - б) анонімні,
 - в) народні;
- 2) за ступенем вираження ставлення автора:
 - а) афоризми об'єктивного типу (об'єктивна оцінка співпадає з суб'єктивною авторською, інформація співпадає зі світоглядом суспільства),
 - б) афоризми суб'єктивного типу (виражають індивідуальну авторську точку зору, що переважає над об'єктивною, котра не співпадає із суспільною) [68, с. 18].

Афоризми є універсальними висловами, тобто вони поєднують у собі риси різних жанрів літератури і здатні виразити змістове різноманіття в малому форматі [49, с. 122-123]. Тому можна стверджувати, що з точки зору жанрової приналежності їх важко систематизувати. Відкритим залишається і питання класифікації афоризмів.

Афоризми можна поділити на «узагальнено-сміслові розряди», спираючись на семантико-мовні моделі, які їм притаманні, тобто типізацію їх смислової і мовної структури:

- 1) з точки зору повчальності змісту:
 - а) розпорядчі,
 - б) оцінні;
- 2) з точки зору видів логіко-сміслових відношень:
 - а) ті, що характеризують,
 - б) екзистенціальні,
 - в) афоризми-припущення [47, с. 156-157].

Беручи за основу семантичні особливості афоризмів, можна виділити оригінальні та похідні. А. В. Королькова трактує похідні афоризми як такі, в яких використовуються чужі вислови чи їх частини та алюзії, або ж такі, в

яких можна знайти запозичення певної ідеї під час текстологічного дослідження. Афоризми, які мають єдині свого роду ідеї та форми, вважаються оригінальними [39, с. 22].

Німецький мовознавець Р. М. Майер вважає, що завдяки французьким моралістам Ларошфуко та Паскалю афоризм формується як самостійний жанр літератури. Учений так визначає афоризм: «Текст, що є стимулом до роздумів або квінтесенція певних роздумів» [16, с. 51]. Афоризми німецький вчений поділяє на такі види:

1) ті, що спонукають, стимулюють референт думки (є більш поширені і точніше передають суть афоризму);

2) ті, що завершують, підсумовують його [16, с. 51].

Лінгвісти, що досліджували афоризми, намагалися їх класифікувати згідно дієвості структурного, семантичного, дидактичного та функціонального критеріїв.

Звертаючи увагу на те, що афоризми наближаються за семантикою до універсальних висловлювань, епіграм, лимериків, загадок, прислів'їв, російський лінгвіст В. І. Карасик класифікує їх за наступними характеристиками: 1) вічна істина; 2) присутність кванторів узагальненості: прислівників, прийменників, негацій; 3) присутність контрасту; 4) присутність спеціального початку; 5) використання риторичних питань [38, с. 275].

С. О. Швачко та І. К. Кобякова виділяють афоризми несерйозні (авторські гумористичні висловлювання) та серйозні. Перші характеризуються парадоксальністю, гумористичністю, непрактичністю. Вони використовуються з метою привернення уваги адресата та створення гумористичного ефекту. Серйозним афоризмам притаманні відточеність, вишукана форма, практичний характер та орієнтація на гуманні життєві принципи [72, с. 151].

У типології С. Гавріна семантичний принцип є основним. Дотримуючись його, він виділяє афоризми-закономірності, афоризми-поради

та афоризми-передбачення. Підтримуючи класифікацію С. Гавріна та орієнтуючись на існуючі в мовознавстві підходи, С. Панів кодифікує афоризми за характером інтеріоризації буття та за ступенем вираження смислової домінанти. Беручи за основу вираження смислової домінанти, вона розрізняє логічні та образні афоризми. Логічні містять судження щодо мовних реалій, образні ж виражають емотивно-оцінну характеристику. Афоризми першого типу мають різну семантику: 1) логічного умовиводу; 2) повчання; 3) побажання; 4) оцінки; 5) декларації. Другому типу афоризмів притаманні високий ступінь узагальнення, що поєднується з досить сильним емотивним компонентом, вплив на свідомість, унікальність авторських асоціацій [52, с. 151].

За характером інтеріоризації буття дослідниця поділяє афоризми на два семантичні типи: раціональні й парадоксальні. Раціональному типу притаманні інтелектуальний та емоційний модули, парадоксальному ж – відображення життєвих незвичайних ситуацій. Цей тип пояснює сенс мовних парадоксів, які засновані на функціональних можливостях природної мови і пов'язані лише з досвідом мовців [52].

Н. Шарманова класифікує афоризми на основі структурного підходу і пропонує наступні різновиди: 1) афоризми-еквіваленти простого речення (вони коротко, але чітко і виразно розкривають явища об'єктивної дійсності); 2) афоризми-еквіваленти складного речення (стисло у формі повчання чи настанови подають узагальнений зміст); 3) афоризми-еквіваленти надфразним єдностям [69, с. 87–88].

І. Гулідова, спираючись на структурно-семантичну типологію, розрізняє два види афоризмів: 1) ті, які з самого початку створювалися як літературний жанр – відокремлені, самостійні афоризми; 2) такі, що виникли в контексті наукового, художнього або філософського дискурсів [28, с. 134–135].

За тематичним принципом диференціації афоризмів Н. Федоренко запропонувала виділити такі різновиди:

- 1) суспільно-політичні афоризми;
- 2) етичні афоризми;
- 3) естетичні афоризми;
- 4) життєво-побутові афоризми;
- 5) філософські афоризми;
- 6) педагогічні афоризми тощо [64, с.157].

Дослідниця Н.А. Баракатова поглиблює цю класифікацію, додавши до неї такі різновиди, як біблійно-моралізаторські та етнонаціональні [9, с. 6-9].

На думку Н. Буц та О. Крупко, тематика афоризмів окреслюється їх лексичним складом та опорними словами. Вони пропонують сім основних тем: 1) поет, поезія, мистецтво, слово; 2) час, простір; 3) життя, щастя, доля; 4) особисте життя, кохання; 5) людина; 6) слава, успіх; 7) мораль [17].

Спираючись на множинні класифікації афоризмів, ми розробили особистісну класифікацію афоризмів поезії Л. Костенко, дослідивши збірку «Триста поезій» та роман у віршах «Маруся Чурай». Вважаємо, що ідейно-тематичний тип афоризмів поетеси передбачає такі його різновиди:

1. Афоризми «Митець і суспільство»
2. Афоризми «Людські почуття»
3. Афоризми «Батьківщина та її історія»
4. Афоризми «Природа»
5. Афоризми «Філософія життя і смерті»

1) У групі афоризмів «Митець і суспільство» ми виділили такі підгрупи:

- митець: *Я лиш інструмент, в якому плачуть сни мого народу* (42, с. 117); *...ще не було епохи для поетів, але були поети для епох* (42, с. 113); *Як мовчанням душу уяремлю, То який же в біса я поет?!* (42, с. 115); *Поетові треба бути поетом* (42, с. 183); *Поет не буде ширмою для вбивць* (42, с. 249); *Чудний народ – художники й поети, усе їм сниться те, чого нема* (42, с. 312);

- мистецтво: *Що доля нелегка – в цім користь і своя є. Блаженний сон душі мистецтву не сприяє* (42, с. 381); *Згори на попіл в думках і літах* (42, с. 369); *А справжня слава – це прекрасна жінка, що на могилу квіти принесе* (42, с. 387);

- українська пісня: *Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа* (22, с. 37); *Її пісні – як перло многоцінне, Як дивен скарб серед земних марнот* (22, с. 88); *Таку співачку покарать нагорло, - та це ж не що, а пісню задушить!* (22, с. 88);

- талант: *...Тепер, кого не стрів, усі митці, художники й поети. Всі генії. На вічні терези кладуть шедеври у своїй щедроті. Той, хто пізнав в мистецтві лиш ази, був Мікеланджело Буонарроті* (42, с. 127); *Людей такого рідкісного дару Хоч трохи, люди, треба берегти* (42, с. 37);

- література як мистецтво: *Поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі* (42, с. 317); *Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш з чого їх почать, бо всі слова були уже чиймись* (42, с. 317); *Поезія потрібна дивакам, Поети непотрібні вже нікому* (42, с. 318); *Душа тисячоліть шукає себе в слові* (42, с. 376); *І хто б він був без Пушкіна Дантес? А так він теж ввійшов в літературу* (42, с. 170).

2) У групі афоризмів «Людські почуття» виділено такі підгрупи:

- моральність-аморальність: *Чужа душа – то тихе море сліз. Плювати в неї – гріх тяжкий не можна* (22, с. 28); *...як платити злочином за злочин, то як же й жити, люди, на землі?* (22, с. 33); *Наш батько з тих, що умирали перші. А Гриць Бобренко – з тих, що хочуть жити* (22, с. 51); *Нелегко, кажуть, жити на дві хати. А ще нелегше – жити на дві душі!* (22, с. 76); *Це ж цілий вік стоятиме між нами. А з чого, Грицю, пісню я складу?!* (22, с. 77); *...злочинниця, - а так би й зняв би шапку. На смерть іде, - а так би й поклонивсь* (22, с. 86); *Воно як маєш серце не з льодини, Розп'яття – доля кожної людини* (22, с. 92); *...комусь на світі гірше, як тобі* (22, с. 117); *Люди, будьте взаємно ввічливі!* (42,

с. 48); *Люди, будьте, взаємно красивими* (42, с. 48); *...якщо він лицар – жінка кине квітку...*(42, с. 53); *А ти така, хоч прикладай до ран* (42, с. 152); *Шкода, як ореол не держиться чола. Коли безсмертя впало на Ликеру, вона якраз по бульки йшла* (42, с. 171); *Сумління – річ тендітна і марка* (42, с. 222); *Блажен той муж, воістину блажен, котрий не був ні блазнем, ні вужем* (42, с. 236); *Єдиний Боже! Все обсіли хами. Веди мене шляхетними шляхами* (42, с. 238); *Шукайте цензора в собі* (42, с. 241); *І не знецінюйте коштовне, не загубіться у юрбі* (42, с. 390); *Не промінійте неповторне на сто ерзаців у собі* (42, с. 390);

- щастя: *Я не люблю нещасних. Я щаслива. Моя свобода завжди при мені* (42, с. 10); *За гріх щасливості в неслухний час належить покута і покара* (42, с. 9); *Якби я знала, що то щастя, я б зупинила оту мить* (42, с. 68); *Хочеться чуда і трішки вина* (42, с. 396);

- любов: *Любов – це, люди, діло неосудне* (22, с. 32); *Моя любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі* (22, с. 49); *Моє життя – руйновище любові, де вже ніякий цвіт не процвіте* (22, с. 129); *Моєму серцю снишся ти, як морю сняться урагани* (42, с. 13); *Нам з тобою, видно, по дорозі, бо йшли й нікуди не прийшли* (42, с. 20); *...нас не бачать леви біля брами: левам очі снігом замело* (42, с. 20); *Я залишуся в серці твоєму на сьогодні, на завтра, навек* (42, с. 26); *Я дуже тяжко вами відболіла* (42, с. 28); *Моя любове! Я перед тобою. Бери мене в свої блаженні сни. Лиш не зроби слухняною рабою, не ошукай і крил не обітни!* (42, с. 49); *А ця любов – як холодно без неї! Як поцілунок долі у чоло. Як вічний стогін пам'яті моєї* (42, с. 71); *Всесвіт. Проблеми. Трагедій поденщина. А я закохалася. Сказано – жєницина...*(42, с. 39); *Це ще не сльози – це квітуча вишенька, що на світанку струшує росу* (42, с. 341); *Яка між нами райдуга стояла! Яка між нами прірва пролягла!* (42, с. 11); *Тебе незнаного впізнаю, як син вигнанця впізнає прикмети батьківського краю* (42, с. 12); *Несказане лишилось несказаним* (42, с. 8); *Нехай смакують почуття гурмани* (42, с. 35);

- правда-брехня: *Не бійся правди, хоч яка гірка, не бійся смутків, хоч вони, як ріки* (42, с. 240); *Людині бійся душу ошукать, бо в цьому схибиш – то уже навіки* (42, с. 240);

3) У групі афоризмів «Батьківщина та її історія» ми виділили такі підгрупи:

- Україна: *І ось він, Київ, за валами він! – той стольний град, золотoverхе диво, душі моєї малиновий дзвін!* (22, с. 107);

- нація і народ: *Які врятують тебе гуси, О найнещасніший народ, що, переживши такі струси, не пережив свої глупот?!* (42, с. 141); *І щось в мені таке болить, що це і є, напевно, Україна* (42, с. 185); *Не пощастило нашому народу. Дав Бог сусідів ласих до нашесть. Забрали все – і землю, і свободу. Тепер забрати хочуть вже і честь* (42, с. 269);

- історія: *А хто напише або написав Велику книгу нашого народу?!* (22, с. 99); *Історії ж бо пишуть на столі. Ми пишем кров'ю на своїй землі* (22, с. 100); *...кості перевернуться в гробницях гірких і гордих прадідів моїх* (42, с. 49); *...і задвигтіла церква-кам'яниця, і хрест на церкві також хилитавсь, і хилиталась паперть і дзвінниця...Мабуть, Грицько в землі перевертавсь* (42, с. 158);

- етнопам'ять: *Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа* (22, 37); *Вона ж була як голос України, що клеkotів у наших корогвах* (22, с. 37); *...пішов у смерть - і повернувся в думі...* (22, с. 48);

4) Група афоризмів «Природа» поділена на підгрупи:

- краса України: *Буває часом сліпну від краси. Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, - оці степи, це небо, ці ліси, усе так гарно, чисто, незрадливо, усе як є – дороги, явори, усе моє, все зветься – Україна* (22, с. 91); *Така краса висока і нетлінна, що хоч спинись і з Богом говори* (22, с. 91);

- любов до природи: *Любіть травинку, і тваринку, і сонце завтрашнього дня* (42, с. 390); *Я їх люблю. Я знаю їхню мову. Я з ними теж*

мовчанням говорю (42, с. 284); *Мені самотньо, як в Червоній книзі, останньому у небі журавлю* (42, с. 67); *Я дерево, я сніг, я все, що я люблю. І, може, це і є моя найвища сутність* (42, с. 370).

5) У групі афоризмів «Філософія життя і смерті» ми виділили такі підгрупи:

- роздуми про сенс життя: *Любов любов'ю, а життя життям* (22, с. 65); *Найтяжча кара звалася життям* (22, с. 78); *Моє життя – руйновище любові, де вже ніякий цвіт не процвіте* (22, с. 129); *В житті найперше – це притомність духа, тоді і вихід знайдеться з нещастя* (22, с. 121); *Світ за очі від себе забіжу* (42, 30); *Сама пішла світ за очі – аби Знайти від тебе крихту порятунку* (42, с. 44); *Оце і є той випадок єдиний, коли найбільша мужність – утекти* (42, с. 47); *Я живу, бо ще мені живеться. Бо живу, дав Бог мені снаги* (42, с. 75); *Світ мене ловить, ловить...доганя!* (42, с. 120); *Цей білий світ – березова кора, по чорних днях побілена десь звідтам* (42, с. 346); *Ми є тому, що нас не може бути* (42, с. 121); *Колись же вони щезнуть, всі скрині всіх Пандор* (42, с. 178); *Життя – страшна корида. На сотню Мінотаврів – один тореадор* (42, с. 179); *Життя – це і усмішка, і сльози ці солоні. І кров, і барикади, і музика Бізе!* (42, с. 179); *В тумані гра, то гра уже без правил* (42, с. 201); *Біда мине, і щастя теж мине* (42, с. 223); *Життя – це справа без гарантій* (42, с. 226); *Життя іде, і все без коректур. І час летить, не стишує галопу* (42, с. 240); *І все на світі треба пережити* (42, с. 242); *І кожен фініш – це, по суті, старт* (42, с. 242); *І наперед не треба ворожити, і за минулим плакати не варт* (42, с. 242); *Хай буде все небачене побачено. Хай буде все пробачене пробачено. Хай буде вік прожито як належить. На жаль, від нас нічого не залежить* (42, с. 242); *Життя – спокута не своїх гріхів* (42, с. 256); *Життя – це оббирання з реп'яхів, що пазурами уп'ялися в душу* (42, с. 256); *...поразка – це наука. Ніяка перемога так не вчить* (42, с. 272); *Усе іде, але не все минає над берегами вічної ріки* (42, с. 275); *Життя – це пастка і життя – це пуста* (42, с. 322); *Я можу тільки кинути життя*

історії кривавій під колеса (42, с. 368); *Життя – це чорний подіум подій, венеціанські маски й карнавали* (42, с. 374); *...страждаю, мучусь, гину, а живу* (42, с. 379); *Моє життя – в скарбницю горя внесок* (42, с. 380); *Не забувайте незабутнє, воно вже інешм взялось!* (42, с. 390); *Що ж, я свій вік одробила сповна. Що ж, я свій вік одробила по-людськи* (42, с. 396);

- смерть і вічність: *...смерть усе-таки це празник, який буває тільки раз в житті* (22, с. 78); *Мигтить життя в калейдоскопах Вічності* (42, с. 31); *Аж поки понесуть із калиною...* (42, с. 57); *Не час минає, а минаєм ми* (42, 88); *Час – не хвилини, час – віки і вічність* (42, с. 88); *Яка важка у вічності хода!* (42, с. 119); *Коли мене снігами занесе, Тоді вже часу матиму доволі* (42, с. 120); *...бо смерть і вічність – то уже не рух* (42, с. 181); *...проти смерті слава не рецепт* (42, с. 181); *Благословенна кожна мить життя на цих всесвітніх косовицях смерті!* (42, с. 197); *Смерть – це ще не поразка. В переможних боях теж бувають полеглі* (42, с. 213);

- душа: *...що таке душа ?...це горизонт до Вічності* (22, с. 103); *Душа до краю добрела* (42, 21); *Душа шукає слів, як молитов* (42, с. 40); *Душа стоїть у пам'яті, як в повені. І тільки світить бакени Харон* (42, с. 70); *Душа пройшла всі стадії печалі Тепер уже сміятися пора* (42, с. 221);

- віра: *І завжди люди гинули за віру* (42, с. 159); *Ти на Голгофі вже Месія, а на руках іще дитя* (42, с. 233); *Єдиний Боже, все обсіли хами. Веди мене шляхетними шляхами* (42, с. 238).

Отже, спираючись на тематичний, семантичний, структурний і структурно-семантичний критерії, мовознавці пропонують різноманітні класифікації афоризмів. На основі множинних класифікацій ми розробили особистісну систематизацію афоризмів поезії Л. Костенко. Ідейно-тематичний тип афоризмів поетеси у нашому дослідженні представлений такими різновидами: «митець і суспільство», «людські почуття», «Батьківщина та її історія», «природа», «філософія життя і смерті».

Висновки до 1 розділу

Таким чином, проаналізувавши роботи вітчизняних та зарубіжних мовознавців, які досліджували категорію оцінки, можемо зробити висновок, що ця категорія є універсальною. Оцінка як лінгвістична категорія – явище різноаспектне та багатопланове. Її трактують як логіко-семантичну, лінгвогносеологічну, мовностилістичну, семантико-прагматичну, функціональну, функціонально-семантичну, лінгвостилістичну.

На основі аналізу різних підходів до визначення поняття оцінки можемо сформулювати загальне розуміння цього поняття: позитивне або негативне ставлення суб'єкта до об'єкта дійсності, зумовлене співвідношенням його з нормою.

На сьогодні у мовознавстві єдиної загальноприйнятої класифікації оцінних значень немає. Це пояснюється тим, що ця категорія є складною структурою з багатьма компонентами. У роботі розглянуто різноманітні за критеріями і функціями класифікації оцінки, що побудовані на виділенні ознаки, яка є основоположною і дозволяє у свою чергу розглядати оцінку у різних аспектах.

У ході роботи над першим розділом ми з'ясували, що поняття «афоризм» на цей час не має єдиного визначення, однак більшість дослідників дійшли згоди у виділенні основних характеристик афоризму. Розглянувши ряд визначень цього терміна, ми сформулювали такий варіант дефініції: афоризм – це оригінальний, короткий, завершений вислів, що відображає загальновідомі істини чи індивідуальну думку автора.

Також ми ознайомилися з ознаками, функціями та видами афористичних одиниць, з'ясували, що ще не встановлені жанрові кордони і видові особливості афоризмів; не існує загальноприйнятої класифікації афористичних висловлювань, їх функцій в різних типах текстів.

У розділі розглянуто різноманітні класифікації афористичних одиниць, що базуються на врахуванні поняття та критеріїв авторства; орієнтації на семантико-мовні моделі, які їм притаманні, тобто типізацію їх смислової і

мовної структури; на семантичних особливостях афоризмів; на дієвості структурного, семантичного, дидактичного та функціонального критеріїв; на основі характеру інтеріоризації буття; згідно структурно-семантичної типології; за тематичним принципом диференціації афоризмів. Спираючись на множинні класифікації, ми розробили особистісну ідейно-тематичну класифікацію афоризмів поезії Л. Костенко. Тематика афоризмів пов'язана з історичними подіями, легендарними та історичними особами, роллю митця у суспільстві, емоціями та почуттями людини, природою, філософією життя і смерті.

Окремим аспектом вивчення афоризмів є їх структурні та семантичні особливості. Їх структурно-смілова лаконічність, цілісність та завершеність відрізняє ці одиниці від інших висловів. Проаналізувавши особливості афоризмів, можемо зробити висновок про їх складну організацію, що потребує ґрунтовного вивчення.

РОЗДІЛ 2. ОЦІННИЙ ПОТЕНЦІАЛ АФОРИЗМІВ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

2.1. Семантична класифікація оцінних афоризмів у поезії Ліни Костенко

Афоризми – це комплікативні поєднання слів, що закріплюють у мовних формулах (фразах) результати пізнавальної діяльності людини. Ця фразеологічна функція обумовлена ускладненою семантичною структурою. Афористичні комплікативні поєднання слів утворюються за допомогою наступних операцій: 1) операції ототожнення сем в рамках комунікативного поєднання слів (речення), 2) операції логічної атрибуції в рамках комунікації (комунікативного поєднання слів), 3) операції імперативації сем в рамках комунікації [34, с. 171].

Відповідно до класифікації С.Г. Гавріна у мові поетичних творів Ліни Костенко виокремлюємо афоризми й розмежовуємо на семантичні різновиди [27, с. 22]. Розподіляємо афоризми на такі типи:

- 1) дефінітивні афоризми;
- 2) атрибутивні афоризми;
- 3) імперативні афоризми.

Дефінітивні афоризми з'явилися внаслідок процесу уподібнення сем у складі афористичного вислову, наприклад: *Звичка – друга натура; Свобода – усвідомлена необхідність* [27, с. 22]. Проаналізувавши дібраний матеріал, можемо зробити висновок, що зі 130 досліджених нами афоризмів до цього типу належить 42 (32,2 %). Отже, з-поміж цього типу афоризмів ми виділили такі семантичні підгрупи: «краса Батьківщини», «моральні цінності», «роздуми про життя і смерть», «митець і народ», «доля легендарної та історичної особи в історії»:

- краса Батьківщини: *Буває, часом сліпну від краси. Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, - оці степи, це небо, ці ліси, усе так гарно, чисто, незрадливо, усе як є – дороги, явори, усе моє, все зветься – Україна* (22,

с. 91); *І ось він, Київ, за валами він! – той столий град, золотоверхе диво, душі моєї малиновий дзвін* (22, с. 107).

- моральні цінності: *Чужа душа – то тихе море сліз. Плювати в неї – гріх тяжкий не можна* (22, с. 28); *Воно як маєш серце не з льодин, розп'яття – доля кожної людини* (42, с. 92); *В житті найперше – це притомність духа, тоді і вихід знайдеться з нещастя* (22, с. 121); *А ти така, хоч прикладай до ран* (42, 152); *Сумління – річ тендітна і марка* (42, с. 222); *...любов – це, люди, діло неосудне* (22, с. 32);

- роздуми про життя і смерть: *Найтяжча кара звалася життям* (22, с. 78); *Моє життя – руйновище любові, де вже ніякий цвіт не процвіте* (22, с. 129); *Життя – страшна корида. На сотню мінотаврів – один тореадор* (42, с. 179); *Життя – це і усмішка, і сльози ці солоні. І кров, і барикади, і музика Бізе!* (22, с. 179); *...бо смерть і вічність – то уже не рух* (22, с. 181); *Смерть – це ще не поразка. В переможних боях теж бувають полегли* (22, с. 213).

- митець і народ: *Я лиш інструмент, в якому плачуть сни мого народу* (42, с. 117); *І щось в мені таке болить, що це і є, напевно, Україна* (42, с. 185); *Поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі* (42, с. 317); *Моє життя – в скарбницю горя внесок* (42, с. 380).

- доля легендарної та історичної особи в історії: *Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа* (22, с. 37); *Її пісні – як перло багатоцінне, Як дивен скарб серед земних марнот* (22, с. 88); *Наш батько з тих, що умирали перші. А Гриць Бобренко – з тих, що хочуть жити* (22, с. 51); *...Тепер, кого не стрів, усі митці, художники й поети. Всі генії. На вічні терези кладуть шедеври у своїй щедроті. Той, хто пізнав в мистецтві лиш ази, був Мікеланджело Буонарроті* (42, с. 127).

Атрибутивні афоризми з'явилися внаслідок процесу логічної атрибуції. Афоризми цієї групи спрямовані на розкриття певної логічної ознаки суб'єкта судження: *Будь-яка велика істина проста; Сміливість міста бере* [27, с. 22]. Проаналізувавши цей матеріал, можемо зробити висновок, що ця

група є найчисленнішою і нараховує 70 (53, 9 % від усієї кількості). На підґрунті функціонально-семантичних особливостей виділяємо серед них наступні підгрупи: «моральні чесноти», «кохання», «доля особи, народу й держави», «краса України», «душа», «життя, смерть, вічність», «доля митця»:

- моральні чесноти: *...як платити злочином за злочин, то як же й жити, люди, на землі?* (22, с. 32); *Єдиний Боже! Все обсіли хами. Веди мене шляхетними шляхами* (42, с. 238); *Нелегко, кажуть, жити на дві хати. А ще нелегше – жити на дві душі!* (22, с. 76).

- кохання: *Моя любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі* (22, с. 49); *Яка між нами райдуга стояла! Яка між нами прірва пролягла!* (1,11); *Моєму серцю снишся ти, як морю сняться урагани* (42, с. 13); *Я залишуся в серці твоєму на сьогодні, на завтра, навік* (42, с. 26); *Всесвіт. Проблеми. Трагедій поденщина. А я закохалася. Сказано – жєницина...* (42, с. 39);

- доля особи, народу і держави: *...пішов у смерть – і повернувся в думі* (22, с. 48); *Злочинниця, – а так би й зняв би шапку. На смерть іде, – а так би й поклонивсь* (22, с. 86); *А хто напише або написав велику книгу нашого народу?!* (22, с. 99); *Історії ж бо пишуть на столі. Ми пишем кров'ю на своїй землі* (22, с. 100); *...кості перевернуться в гробницях гірких і гордих прадідів моїх* (42, с. 49); *Які врятують тебе гуси, О найнещасніший народ, що, переживши такі струси, не пережив своїх глупот?!* (42, с. 141); *...і задвигтіла церква-кам'яниця, і хрест на церкві також хилитавсь, і хилиталась паперть і дзвіниця... Мабуть, Грицько в землі перевертавсь* (42, с. 158); *Шкода, як ореол не держиться чола. Коли безсмертя впало на ликеру, вона якраз по бульки ішла* (42, с. 171); *Не пощастило нашому народу. Дав Бог сусідів, ласих до нашесть. Забрали все – і землю, і свободу. Тепер забрати хочуть вже і честь* (42, с. 269).

- життя, смерть, вічність і душа: *Така краса висока і нетлінна, Що хоч спинись і з Богом говори* (22, с. 91); *Душа до краю добрела* (42, с. 21); *Мигтить життя в калейдоскопах вічності* (22, с. 31); *Аж поки мене*

понесуть із калиною... (42, с. 57); *Душа стоїть у пам'яті, як в повені. І тільки світить бакени Хорон* (42, с. 70); *Я живу, бо ще мені живеться. Бо живу, дав Бог мені снаги* (42, с. 75); *Яка важка у вічності хода!* (42, с. 119); *Коли мене снігами занесе, Тоді вже часу матиму доволі* (42, с. 120); *Благословенна кожна мить життя на цих всесвітніх косовицях смерті!* (42, с. 197); *Душа пройшла всі стадії печалі Тепер уже сміятися пора* (42, с. 221); *Життя іде, і все без коректур. І час летить, не стишує галопу* (42, с. 240); *Душа тисячоліть шукає себе в слові* (42, с. 376).

- служіння митця народів: *Таку співачку покарать на горло, - та це ж не що, а пісню задушить* (22, с. 88); *Я не люблю нещасних. Я щаслива. Моя свобода завжди при мені* (42, с. 10); *...ще не було епохи для поетів, але були поети для епох* (42, с. 113); *Як мовчанням душу уяремлю, То який же в біса я поет?* (42, с. 115); *Я лиш інструмент, в якому плачуть снімого народу* (42, с. 117); *Поет не буде ширмою для вбивць* (42, с. 249); *Чудний народ – художники й поети, усе їм сниться те, чого нема* (42, с. 312); *Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш, з чого їх почать, бо всі слова були уже чиймись* (42, с. 317); *Поезія потрібна дивакам, Поети не потрібні вже нікому* (42, с. 318); *Що доля нелегка – в цій користь і своя є. Блаженний сон душі мистецтву не сприяє* (42, с. 381); *Що ж, я свій вік одробила сповна. Що ж, я свій вік одробила по-людськи* (42, с. 396).

Імперативні афоризми виникли на основі операції імперативації двох сем у межах одного вислову, наприклад: *Піддавай все сумніву; За праве діло стій сміло* [27, с. 22]. У нашому дослідженні це третя за численністю група, яка становить 18 афоризмів – 13, 9 % від загальної кількості праналізованих мовних одиниць. За семантичними особливостями імперативні афоризми поділяємо на такі вислови, в яких вміщено значення:

- сенс життя: *І все на світі треба пережити* (42, с. 40); *І наперед не треба ворожити, і за минулим плакати не варт* (42, с. 242); *Хай буде все небачене побачено. Хай буде все пробачене пробачено. Хай буде вік*

прожито як належить. На жань, від нас нічого не залежить (42, с. 242); *Любіть травинку, і тваринку, і сонце завтрашнього дня* (42, с. 390).

- кохання: *Оце і є той випадок єдиний, коли найбільша мужність – утекти* (42, с. 47); *Моя любове! Я перед тобою. Бери мене в свої блаженні сни. Лиш не зроби слухняною рабою, не ошукай і крил не обітни!* (42, с. 49).

- духовні цінності: *Люди, будьте взаємно ввічливі!* (42, с. 48); *Люди, будьте взаємно красивими* (42, с. 48); *Не бійся правди, хоч яка гірка. Не бійся смутків, хоч вони як ріки* (42, с. 240); *Людині бійся душу ошукать, бо в цьому схибиш – то уже навіки* (42, с. 240); *Шукайте цензора в собі* (42, с. 241); *Не забувайте незабутнє, воно вже інесем взялось!* (42, с. 390); *І не знецінюйте коштовне, не загубіться у юрбі* (42, с. 390); *Не проміняйте неповторне на сто ерзаців у собі* (42, с. 390).

- доля митця і мистецтво: *Людей такого рідкісного дару Хоч трохи, люди, треба берегти* (22, с. 37); *Нехай смакують почуття гурмани* (42, с. 35); *Поетові треба бути поетом!* (42, с. 183); *Згори на попіл в думках і літах* (42, с. 369).

Отже, можемо підсумувати, що афоризми за семантичною природою поділяються на три типи: дефінітивні афоризми (всі вони – афоризми закономірності), атрибутивні афоризми (афоризми закономірності та передбачення), імперативні афоризми (афоризми поради). Серед проаналізованих афоризмів Ліни Костенко до дефінітивних належать 42 (32,2 %), до атрибутивних – 70 (53, 9 %), до імперативних – 18 афоризмів (13, 9 %).

2.2. Емотивно-оцінна лексика у складі індивідуально-авторських афоризмів авторки

Німецький філолог Вільгельм фон Гумбольдт ще на початку XIX ст. зазначав: мовна діяльність людини пройнята почуттями. У наш час, коли мовознавці вивчають мову та емоції людини у безпосередньому зв'язку, це

питання здається вже вичерпаним. Але не дивлячись на те, що такі поняття, як «емоційність», «емотивність», «оцінність», «конотативність», «експресивність» у лінгвістиці глибоко проаналізовані, в деяких працях їх вживають як синоніми, бо всі вони є виразниками суб'єктивної думки мовця [65].

Мовознавець Н.І. Бойко зазначає, що питання функціональних особливостей емотивно-оцінної (експресивної) лексики та критерії її виділення досі залишаються не до кінця дослідженими, «оскільки проблема об'єктивації категорії експресивності на лексичному рівні пов'язана з більш складними, серед яких – мова і національна картина світу, мова і менталітет, мова і мовлення, мова і ментально-лінгвальний комплекс ідіолекту письменника тощо» [12, с. 19].

У сучасному мовознавстві не існує єдиного визначення емотивно-оцінної лексики та її класифікації. Є. В. Кротевич і Н. С. Родзевич, автори першого українського словника лінгвістичних термінів, цю групу лексики визначають як емоційну і у дефініції вказують, що це «слова, які служать для вираження почуттів та настроїв людини» [43, с. 58]. Вони виділяють такі групи цієї лексики:

1) слова, що безпосередньо означають почуття: любов, ненависть, радість, жах, покора тощо;

2) слова, у значенні яких дається оцінка явища, предмета: хороший, поганий, жахливий, чудовий тощо;

3) слова, в яких емоційне ставлення до предмета або явища виражається граматичними способами, особливими суфіксами та префіксами: кошенятко, вітруга, бабуся, малесенький тощо [43, с. 58].

Згідно класифікації Є. В. Кротевича та Н. С. Родзевича ми поділяємо емотивно-оцінну лексику у складі індивідуально-авторських афоризмів Ліни Костенко на такі групи.

До першої групи афоризмів відносимо такі, що безпосередньо означають почуття:

коханню: *Моя любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі* (22, с. 49); *Моє життя – руйновище любові, де вже ніякий цвіт не процвіте* (22, с. 129); *Моєму серцю снишся ти, як морю сняться урагани* (42, с. 13); *Нам з тобою, видно, по дорозі, бо ішли й нікуди не прийшли* (42, с. 20); *Я залишуся в серці твоєму на сьогодні, на завтра, навек* (42, с. 26); *Я дуже тяжко вами відболіла* (42, с. 28); *Моя любове! Я перед тобою. Бери мене в свої блаженні сни. Лиш не зроби слухняною рабою, не ошукай і крил не обітни!* (42, с. 49); *А ця любов – як холодно без неї! Як поцілунок долі у чоло. Як вічний стогін пам'яті моєї* (42, с. 71); *Всесвіт. Проблеми. Трагедій поденщина. А я закохалася. Сказано – жєницина...* (42, с. 39); *Це ще не сльози – це квітуча вишенька, що на світанку струшує росу* (42, с. 341); *Яка між нами райдуга стояла! Яка між нами прірва пролягла!* (42, с. 11); *Несказане лишилось несказаним* (42, с. 8); *Сама пішла світ за очі – аби Знайти від тебе крихту порятунку* (42, с. 44); *Оце і є той випадок єдиний, коли найбільша мужність – утекти* (42, с. 47); *Нехай смакують почуття гурмани* (42, с. 35);

щастя: *Я не люблю нещасних. Я щаслива. Моя свобода завжди при мені* (42, с. 10); *За гріх щасливості в неслухний час належиться покута і покара* (42, с. 9); *Якби я знала, що то щастя, я б зупинила оту мить* (42, с. 68); *Хочеться чуда і трішки вина* (42, с. 396);

страждання: *Воно як маєш серце не з льодини, Розп'яття – доля кожної людини* (22, с. 92); *...комусь на світі гірше, як тобі* (22, с. 117); *...страждаю, мучусь, гину, а живу* (42, с. 379); *Душа до краю добрела* (42, с. 21); *Душа пройшла всі стадії печалі Тепер уже сміятися пора* (42, с. 221).

захоплення: *...злочинниця, - а так би й зняв би шапку. На смерть іде, - а так би й поклонивсь* (22, с. 86); *...якщо він лицар – жінка кине квітку...* (42, с. 53); *І ось він, Київ, за валами він! – той стольний град, золотомверху диво, душі моєї малиновий дзвін!* (22, с. 107);

співчуття: *Які врятують тебе гуси, О найнещасніший народ, що, переживши такі струси, не пережив свої глупот?! (42, с. 141); І щось в мені таке болить, що це і є, напевно, Україна (42, с. 185); Не пощастило нашому народу. Дав Бог сусідів ласих до нашесть. Забрали все – і землю, і свободу. Тепер забрати хочуть вже і честь (42, с. 269);*

любов до природи: *Любіть травинку, і тваринку, і сонце завтрашнього дня (42, с. 390); Я їх люблю. Я знаю їхню мову. Я з ними теж мовчанням говорю (42, с. 284); Я дерево, я сніг, я все, що я люблю. І, може, це і є моя найвища сутність (42, с. 370);*

самотність: *Мені самотньо, як в Червоній книзі, останньому у небі журавлю (42, с. 67);*

гуманність: *Люди, будьте взаємно ввічливі! (42, с. 48); Люди, будьте, взаємно красивими (42, с. 48); Хай буде все небачене побачено. Хай буде все пробачене пробачено. Хай буде вік прожито як належить. На жаль, від нас нічого не залежить (42, с. 242);*

надія: *Колись же вони щезнуть, всі скрині всіх Пандор (42, с. 178);*

доброта: *А ти така, хоч прикладай до ран (42, с. 152).*

До другої групи афоризмів, у значенні яких дається оцінка явища, предмета, належать наступні:

Чудний народ – художники й поети, усе їм сниться те, чого нема (42, с. 312); Що доля нелегка – в цім користь і своя є. Блаженний сон душі мистецтву не сприяє (42, с. 381); А справжня слава – це прекрасна жінка, що на могилу квіти принесе (42, с. 387); Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа (22, с. 37); Її пісні – як перло многоцінне, Як дивен скарб серед земних марнот (22, с. 88); Поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі (22, с. 317); Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш з чого їх почать, бо всі слова були уже чиймись (42, с. 317); Наш батько з тих, що умирали перші. А Гриць Бобренко – з тих, що хочуть жити (22, с. 51); Це ж цілий вік стоятиме між нами. А з чого, Грицю,

пісню я складу?! (22, с. 77); ...злочинниця, - а так би й зняв би шапку. На смерть іде, - а так би й поклонивсь (22, с. 86); Воно як маєш серце не з льодини, Розп'яття – доля кожної людини (22, с. 92); А ти така, хоч прикладай до ран (42, с. 152); Блажен той муж, воістину блажен, котрий не був ні блазнем, ні вужем (42, с. 236); Єдиний Боже! Все обсіли хами. Веди мене шляхетними шляхами (42, с. 238); Не бійся правди, хоч яка гірка, не бійся смутків, хоч вони, як ріки (42, с. 240); Які врятують тебе гуси, О найнещасніший народ, що, переживши такі струси, не пережив свої глупот?! (42, с. 141); ...кості перевернуться в гробницях гірких і гордих прадідів моїх (42, с. 49); Така краса висока і нетлінна, що хоч спинись і з Богом говори (22, с. 91); Життя – це чорний подіум подій, венеціанські маски й карнавали (42, с. 374); Моє життя – в скарбницю горя внесок (42, с. 380).

До третьої групи зараховуємо афоризми, в яких емоційне ставлення до предмета або явища виражається граматичними способами, особливими суфіксами та префіксами (суфікси зменшеності, згрубілості, префікси найвищого ступеня порівняння прикметників, перебільшення ознаки):

Моє життя – руйновище любові, де вже ніякий цвіт не процвіте (22, с. 129); Любіть травинку, і тваринку, і сонце завтрашнього дня (42, с. 390); А справжня слава – це прекрасна жінка, що на могилу квіти принесе (42, с. 387); Це ще не сльози – це квітуча вишенька, що на світанку струшує росу (42, с. 341); Які врятують тебе гуси, О найнещасніший народ, що, переживши такі струси, не пережив свої глупот?! (42, с. 141); Найтяжча кара звалася життям (22, с. 78); Оце і є той випадок єдиний, коли найбільша мужність – утекти (42, с. 47).

Отже, проаналізувавши індивідуально-авторські афоризми Ліни Костенко, можемо сказати, що емотивна лексика її творчості є важливим елементом для розкриття духовного світу як ліричної героїні, так і нашого етносу. Ця лексика надає поетичному тексту емоційного забарвлення. Афоризми, у значенні яких є емоційно-оцінний компонент, який може бути

позитивно або негативно конотованим, є важливими для створення експресивності висловлення. Взявши за основу класифікацію Є. В. Кротевича та Н. С. Родзевича, ми поділи емотивно-оцінну лексику у складі індивідуально-авторських афоризмів Ліни Костенко на: 1) слова, що безпосередньо означають почуття; 2) слова, у значенні яких дається оцінка явища, предмета: хороший, поганий, жакхливий, чудовий тощо; 3) слова, в яких емоційне ставлення до предмета або явища виражається граматичними способами, особливими суфіксами та префіксами.

2.3. Етнічна маркованість афоризмів у поезії Ліни Костенко

З метою з'ясування особливостей функціонування етнічно маркованих елементів варто звернутися до визначення етнічного маркера, що поданий в енциклопедичному довіднику В. Євтуха: «Етнічний маркер (від нім. *markieren* – відмічати, ставити знак) – ознака, риса, характерна для особи чи то спільноти, пов'язана з їх походженням, що виокремлює особу або спільноту в етнічних мережах» [31, с. 48].

Мовні явища демонструють етнокультурну цілісність та особливості філософської системи символів національного буття нашого народу. Національно-культурний мовний компонент, виділений у мовному знакові, відкриває глибинні механізми словесного опису світу, що з давніх часів оточував людину, яка була його частиною. Тому в цьому контексті важливою є проблема виділення, опису й засвоєння слів-понять і словосполук, що визначають типові особливості українського народного життя, етнічної культури, народних традицій, звичаїв, а через них – відмінності психічного стану, поведінки людини як носія національного характеру, національної ментальності [71, с. 73].

У національно маркованій лексиці має відображення національно-мовна картина світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови [14].

У мовознавстві існують різні класифікації лексики з національно-культурним компонентом. У нашому дослідженні ми звернемося до класифікації О. Ю. Тупиці.

Він подає наступне трактування національно маркованої лексики – це безеквівалентна лексика, частково безеквівалентні одиниці (фонова лексика, конотативні слова), екзотизми, варваризми. Мовознавець поділяє безеквівалентну лексику на три групи: а) власні назви (особові імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо); б) слова-реалії – словникові одиниці, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу; слова, які означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властивої тільки певному народові; в) слова-символи [60].

Серед досліджених афоризмів, яким властива етнічна маркованість, виділяємо групу **власних назв**. Ці власні назви є іменами легендарної піснярки Марусі Чурай та її коханого Гриця: *Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа* (22, с. 37); *Наш батько з тих, що умирали перші. А Гриць Бобренко – з тих, що хочуть жити* (22, с. 51); *Це ж цілий вік стоятиме між нами. А з чого, Грицю, пісню я складу?!* (22, с. 77); *Моя любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі* (22, с. 49).

Також у своїх творах Ліна Костенко згадує і Ликеру Полусмак – кохану Тараса Шевченка: *Шкода, як ореол не держиться чола. Коли безсмертя впало на Ликеру, вона якраз по бульки ішла* (42, с. 171).

Неодноразово згадуються топоніми Київ та Україна, які є близькими та дорогими для кожного українця: *І ось він, Київ, за валами він! – той столий град, золотом диво, душі моєї малиновий дзвін!* (22, с. 107); *І щось в мені таке болить, що це і є, напевно, Україна* (42, с. 185); *Вона ж була як голос України, що клекотів у наших корогвах* (22, с. 37); *Буває часом сліпну від краси. Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, - оці степи, це небо, ці*

ліси, усе так гарно, чисто, незрадливо, усе як є – дороги, явори, усе моє, все зветься – **Україна** (22, с. 91).

Свою самотність лірична героїня однієї з поезій ліни Костенко порівнює із самотністю журавля з Червоної книги України: *Мені самотньо, як в **Червоній книзі** останньому у небі журавлю* (42, с. 67).

Звертаючись до історії нашого народу, згадує поетеса і Григорія Розума, батька Олексія Розумовського, коли він дізнався, що син став фаворитом російської цариці Єлизавети і зрадив свій козацький рід: *...і задвигтіла церква-кам'яниця, і хрест на церкві також хилитавсь, і хилиталась паперть і дзвінниця...Мабуть, **Грицько** в землі перевертавсь* (42, с. 158).

Невід'ємною рисою національного характеру українського етносу є релігійність, тому часто трапляються звертання до Бога як вищої сили: *Єдиний **Боже!** Все обсіли Хами. Веди мене шляхетними шляхами* (42, с. 238); *Не пощастило нашому народу. Дав **Бог** сусідів ласих до нашесть. Забрали все – і землю, і свободу. Тепер забрати хочуть вже і честь* (42, с. 269); *Така краса висока і нетлінна, що хоч спинись і з **Богом** говори* (22, с. 91); *Я живу, бо ще мені живеться. Бо живу, дав **Бог** мені снаги* (42, с. 75).

До другої групи етнічно маркованих афоризмів належать **слова-реалії**. Зокрема, широко вживаним є слово «пісня», бо однією з рис національного характеру українців є любов до пісні: *Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – **пісня**. Це – душа* (22, с. 37); *Її **пісні** – як перло многоцінне, Як дивен скарб серед земних марнот* (222, с. 88); *Таку співачку покарать нагорло, - та це ж не що, а **пісню** задушить!* (22, с. 88) *Це ж цілий вік стоятиме між нами. А з чого, Грицю, **пісню** я складу?!* (22, с. 77).

Згадується і українська хата – колиска нашого народу: *Нелегко, кажуть, жити на дві **хати**. А ще нелегше – жити на дві душі!* (22, с. 76).

Знаходимо згадку про традиційну хлібну випічку української кухні: *Шкода, як ореол не держиться чола. Коли безсмертя впало на Ликеру, вона якраз по **бублики** ішла* (42, с. 171).

Де б не була людина, споконвіку її душа лине до отчого порогу: *Тебе незнаного впізнаю, як син вигнання впізнає прикмети батьківського краю* (42, с. 12).

Київ – сакральне місто для нашого народу, яке оспівує поетеса: *І ось він, Київ, за валами він! – той стольний град, золотoverхе диво, душі моєї малиновий дзвін!* (22, с. 107).

Історія України є тяжкою раною душі ліричної героїні Ліни Костенко, що простежується через усю її творчість: *А хто напише або написав Велику книгу нашого народу?!* (22, с. 99); *Історії ж бо пишуть на столі. Ми пишем кров'ю на своїй землі* (22, с. 100); *Вона ж була як голос України, що клекотів у наших корогвах* (22, с. 37); *...пішов у смерть - і повернувся в думі...* (22, с. 48); *Згори на полі в думах і літах* (42, с. 369).

Земля і свобода – це ті поняття, про які мріяв наш народ століттями: *Не пощастило нашому народу. Дав Бог сусідів ласих до нашесть. Забрали все – і землю, і свободу. Тепер забрати хочуть вже і честь* (42, с. 269);

Зважаючи на релігійність нашого етносу, поетеса використовує християнські поняття: *...і задвигтіла церква-кам'яниця, і хрест на церкві також хилитавсь, і хилиталась паперть і дзвінниця... Мабуть, Грицько в землі перевертавсь* (42, с. 158).

Натрапляємо на переспів вислову Григорія Сковороди: «Світ ловив мене, та не спіймав»: *Світ мене ловить, ловить...доганя!* (42, с. 120).

Звертається письменниця і до теми смерті, говорячи про це такими словами: *Аж поки понесуть із калиною...*(42, с. 57); *Коли мене снігами занесе, Тоді вже часу матиму доволі* (42, с. 120).

До третьої групи належать **слова символи**. Здавна пісня відіграє велике значення в житті українського народу, вона розповідає про його історію, звичаї та традиції, висловлює надії та сподівання: *Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа* (22, с. 37); *Це ж цілий вік стоятиме між нами. А з чого, Грицю, пісню я складу?!* (22, с. 77).

Шлях у поезіях Ліни Костенко уособлює життєву дорогу людини: *Єдиний Боже! Все обсіли Хами. Веди мене шляхетними **шляхами*** (42, с. 238).

Вали – оборонні споруди, якими оточували наші предки свої міста та замки, обороняючись від ворога; малиновий дзвін – символ отчого краю: *І ось він, Київ, за **валами** він! – той стольний град, золотoverхе диво, душі моєї **малиновий дзвін!*** (22, с. 107).

Земля – це найсвятіше, що було в українця, вона його мати-годувальниця, за яку кожен готовий боротися до самої смерті; волелюбність – це те, що відрізняло наш народ від інших, століттями він виборював собі свободу: *Не пощастило нашому народу. Дав Бог сусідів ласих до нашесть. Забрали все – і **землю**, і **свободу**. Тепер забрати хочуть вже і **честь*** (42, с. 269).

Для кожного християнина найдорожчими є такі релігійні символи: *...і задвигтіла **церква-кам'яниця**, і **хрест** на церкві також хилитавсь, і хилиталась паперть і дзвінниця...Мабуть, Грицько в землі перевертавсь* (42, с. 158).

Раніше слово «корогва» означало козацький прапор, згодом воно змінило своє початкове значення і стало релігійним символом: *Вона ж була як голос України, що клекотів у наших **корогвах*** (22, с. 37).

Натрапляємо і на згадку про журавля, що є символом України та рідної землі, «птахом Сонця»: *Мені самотньо, як в Червоній книзі, останньому у небі **журавлю*** (42, с. 67).

Символ отчого дому – батьківська хата, до якої повертаємося, куди б не закинула нас доля: *Нелегко, кажуть, жити на дві **хати**. А ще нелегше – жити на дві душі!* (22, с. 76).

Вишня вважається світовим деревом, символом рідної землі, матері, дівчини-нареченої: *Це ще не сльози – це квітуча **вишенька**, що на світанку струшує росу* (42, с. 341).

Рідне село, містечко, в якому ти народився, - це все батьківський край: *Тебе незнаного впізнаю, як син вигнання впізнає прикмети **батьківського краю*** (42, с. 12).

Дума – жанр усної народної творчості, що притаманний тільки українській літературі. Думи розповідали про трагічні та героїчні сторінки нашої історії: *Згори на попіл в **думах** і літах* (42, с. 369); *...пішов у смерть - і повернувся в **думі**...* (22, с. 48).

Калина є етнонаціональним символом, що уособлює материнство та красу, кров та безсмертність роду: *Аж поки понесуть із **калиною**...* (42, с. 57).

Отже, етнічно марковані афоризми Ліни Костенко поділяємо на три групи (за класифікацією О.Ю. Тупиці): власні назви, слова-реалії, слова-символи. Вони віддзеркалюють світогляд народу, визначають його духовні та моральні пріоритети, формують етнічну самосвідомість й систему життєвих цінностей. В аналізованих творах трапляються афоризми, що відображають особливості життя українського народу, його етнічної культури, традицій та звичаїв, а також поведінку людини як представника національного менталітету. Особливості національного характеру, що здавна притаманні українцям, знаходять вираження в архетипних поняттях: *хата, пісня, калина, Бог, журавель*.

Висновки до 2 розділу

У другому розділі було проведено аналіз оцінного потенціалу афоризмів поетичної творчості Ліни Костенко на матеріалі збірки «Триста поезій» та роману у віршах «Маруся Чурай». Взявши за основу семантичну класифікацію С. Г. Гавріна, у мові поетичних творів Ліни Костенко ми виділили три типи афоризмів: дефінітивні, атрибутивні, імперативні. Результат проведеного нами дослідження показав, що серед проаналізованих афоризмів Ліни Костенко до дефінітивних належать 42 (32,2 %), до атрибутивних – 70 (53,9 %), до імперативних – 18 афоризмів (13,9 %).

Досліджено емотивно-оцінну лексику у складі індивідуально-авторських афоризмів авторки. У сучасному мовознавстві не існує єдиного визначення такої лексики та її класифікації. Спираючись на класифікацію Є. В. Кротевича і Н. С. Родзевича, ми поділи емотивно-оцінну лексику у складі досліджених нами афоризмів Ліни Костенко на такі групи: 1) слова, що безпосередньо означають почуття: кохання, щастя, страждання, захоплення, співчуття, любов до природи, самотність, гуманність, надія, доброта; 2) слова, у значенні яких дається оцінка явища, предмета: хороший, поганий, жахливий, чудовий тощо; 3) слова, в яких емоційне ставлення до предмета або явища виражається граматичними способами, особливими суфіксами та префіксами.

Аналіз етнічно маркованої лексики показав те, що вона відображає особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв певного етносу. У нашому дослідженні ми звернулися до класифікації лексики з національно-культурним компонентом О. Ю. Тупиці. Серед досліджених афоризмів, яким властива етнічна маркованість, виділено наступні групи: власні назви, слова-реалії, слова-символи.

ВИСНОВКИ

У першому розділі було з'ясовано, що на сьогодні в лінгвістиці існує багато підходів до визначення поняття оцінки, наявні різноманітні за критеріями і функціями класифікації оцінки, адже ця категорія є складною структурою з багатьма компонентами. Як у мовознавстві, так і в інших суміжних наукових галузях єдиної загальноприйнятої класифікації оцінних значень немає. Оцінка є універсальною і загальномовною категорією. Вона може репрезентувати денотативний або конотативний компонент, але здатна локалізуватися в обох компонентах лексичного значення слова.

Вивчений та узагальнений теоретичний матеріал дозволив установити, що поняття «афоризм» на сьогодні не має загальноприйнятого визначення, однак думка більшості мовознавців збігається у виділенні основних характеристик афоризмів. У роботі систематизовано різні види та визначено основні функції афористичних одиниць, спираючись на їхні характерні ознаки. Систематизація афоризмів не має єдиної структури й ґрунтується на кількох підходах: семантичному, тематичному, структурному, структурно-семантичному, стилістичному. Сміслові та структурні особливості відображають основні характеристики афористичних одиниць, які відрізняють їх від інших висловлювань. Описані особливості афоризмів дозволяють зробити висновок про їх складну структурно-семантичну організацію.

У результаті аналізу, проведеного в другому розділі роботи, беручи до уваги множинні класифікації, було розроблено власну тематичну класифікацію афоризмів, уживаних у поетичній творчості Ліни Костенко. На основі семантичної класифікації С. Г. Гавріна зроблено поділ афоризмів, уживаних у мові поетичних творів авторки, на такі типи: дефінітивні, атрибутивні, імперативні.

Загальне розуміння поняття емотивно-оцінної афористики – це відображення емоцій у мовленні. Проблема емотивності завжди була актуальною, і зараз їй приділяють значну увагу мовознавці сучасності. Ще не

вироблені єдині критерії визначення емотивно-оцінної афористики та її класифікації. Мовознавці вважають, що вони близькі до емотивно-оцінних висловлень, які слугують для вираження почуттів та настроїв людини. Аналіз виявив, що доцільно поділити емотивно-оцінні афоризми, уживані в поезії Ліни Костенко, на три групи. Як свідчать проаналізовані індивідуально-авторські афоризми поетеси, емотивно-оцінна лексика у їх складі слугує засобом передачі особистого оцінного ставлення до осіб, предметів, подій, явищ, а найчастіше – оцінює ліричних героїв та їх вчинки, передає почуттєву гаму особистості.

Національно маркована афористика відображає національно-мовну картину світу певної нації. Лінгвісти послуговуються різними підходами у класифікації національно маркованих одиниць, що зумовлено складністю цього мовного явища. У дослідженні виявлено, що національними маркерами афоризмів слугує передусім національно маркована лексика, поділена на три групи: власні назви, слова-реалії, слова-символи.

Дослідження оцінного потенціалу афоризмів поетичної творчості Ліни Костенко засвідчив, що ідіолект авторки через використання індивідуально-авторських емотивно-оцінних та етнічно маркованих афоризмів виразно віддзеркалює її поетичне кредо, оцінні виміри думок, почуттєвих станів, емоцій, переживань ліричної героїні; специфіку життя українського народу, його культуру, героїчне минуле, роль особи в історії, традиції та звичаї, особливості менталітету. Мовотворчість авторки позначена новизною образного й емотивно-оцінного відображення внутрішнього світу людини та навколишньої дійсності. Важливо зазначити, що дослідження та аналіз оцінних вимірів афоризмів є перспективним напрямом і потребує додаткового вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдеева А. С. Афоризм: понятие, лингвистический статус, структурно-содержательная специфика / А. С. Авдеева, Т. Е. Водоватова // Вестник междунар. института рынка. 2017. С. 127-134
2. Анастасьєва О. А. Проблема визначення англомовного афоризму / О. А. Анастасьєва // Нова філологія. 2014. № 65. С. 87-91
3. Анастасьєва О. А. Англоязычный афоризм как объект лингвистического анализа // Новітня філологія. №7 (27). Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. С. 161–167
4. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. Сб. статей. Науч. ред. Б.Е. Бухаркин / И.В. Арнольд. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1999. 444 с.
5. Арутюнова Н. Д. Аксиология в механизмах жизни и языка / Н. Д. Арутюнова // Проблемы структурной лингвистики. Москва: Наука, 1984. 271 с.
6. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва: Наука, 1988. 341 с.
7. Багапов Д. Ф., Гашева Л. П. Научные подходы отечественных и зарубежных лингвистов к пониманию и определению афоризма // Метеор-Сити. 2016. № 1. С. 59-63
8. Балли Ш. Французская стилистика. Москва: Изд-во иностр. лит. 1955. 394 с.
9. Баракатова Н.А. Структурно-семантична специфіка сучасної української афористики / Н. А. Баракатова // Український смисл. 2015. № 2015. С. 3-11
10. Бессонова О. Л. Оцінка як семантичний компонент лексичного значення слова (на матеріалі іменників-назв особи в англійській, французькій та українській мовах): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. Л. Бессонова. Донецьк: Вид-во ДНУ, 1995. 22 с

11. Бобошко Т. М. Комунікативно-прагматичний характер категорії оцінки / Т. М. Бобошко // Мова і культура. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 15. Т. 1 (155). С. 105–111
12. Бойко Н. І. Емотивно-оцінна лексика як чинник особливостей гоголівської експресії оповіді (на матеріалі повісті М.Гоголя «Тарас Бульба») / Н. І. Бойко // «Тарас Бульба» Н. В. Гоголя: лінгвостилистический аспект: сборник научных статей / отв. ред. В. А. Сидоренко. Нежин: НГУ им. Н. Гоголя, 2012. 87 с.
13. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: [монографія]. Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2005. 552 с.
14. Бондар М. В. Класифікація національно маркованих одиниць / М. В. Бондар // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. 2015. Вип. 30. С. 31-36
15. Брокгауз Ф.А. Энциклопедический словарь: В 82 полутомах / Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Москва, 1990 (репринт). Т. 4.
16. Буйницька Т.О. Мовностилістична структура афоризмів Е. Канетті // Іноземна філологія. Республіканський міжвідомчий збірник. Львів: Світ, 1996. С. 50-55.
17. Буц Н. В. Лексико-семантична класифікація афоризмів у картині світу Ліни Костенко / Н. В. Буц // Культура народів Причорномор'я. Симферополь, 2004. Т. 1. № 49. С. 216–219
18. Буяр І. Є. Лінгвістична категорія оцінки: оцінювання досягнутого у вітчизняній лінгвістиці / І. Є. Буяр // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. 2009. Вип. 11. С. 145-149.
19. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Москва: Русский язык, 1990. 269 с.

20. Вишивана Н. Особливості мовної категорії оцінності та структура оцінки// Науковий вісник Чернівецького національного ун-ту. Випуск 188–189: Германська філологія. Чернівці: Рута, 2014. С. 73-78
21. Віват Г. Лірика дисидентів в інтертекстуальному полі множинності: [монографія] / Ганна Віват. Одеса: ВМВ, 2010. 368 с.
22. Відлуння десятиліть. Українська літератури другої половини ХХ ст. Київ: Грамота, 2001. 462 с.
23. Власенко В.В. У світі афоризмів Григорія Сковороди / В.В. Власенко // Культура народів Причорномор'я. 2004. № 53. С. 70-72
24. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. 2 изд., доп. Москва: Эдиториал УРСС, 2012. 246 с.
25. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 280 с.
26. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Елена Михайловна Вольф. Москва: URSS, 1985. 257 с.
27. Гаврін С. Г. Фразеологія сучасної російської мови / С. Г. Гаврін. Перм, 1974
28. Гулідова І. С. Структурно-семантичні особливості афоризмів американських поетичних текстів ХХ ст. / І. С. Гулідова // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. 2013. № 14 (273). С. 133–139.
29. Гучинская Н. О. Афоризм как интертекстуальный вариант лирикоэпического текста // Интертекстуальные связи в художественном тексте. Межвуз. сб. науч. трудов. 1993. С. 38-46.
30. Дмитриева О. А. Культурно-языковые характеристики пословиц и афоризмов (на материале французского и русского языков) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Волгоград, 1997. 189 с.
31. Євтух В. Б. Етнічність. Глосарій / В. Б. Євтух. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 170 с.

32. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження // Мовознавство. 2005. №3-4. С. 112-125
33. Ивин А. А. Основания логики оценок. Москва: Изд-во Московского ун-та, 2010. 230 с.
34. Иванов Е. Е. Лингвистика афоризма. Хрестоматия : учебное пособие / составитель Е. Е. Иванов. Минск : Вышэйшая школа, 2018. 303 с
35. Иванов Е. Е. Лингвистика афоризма: учебно-методическое пособие / Е. Е. Иванов. Могилев: МГУ имени А. А. Кулешова, 2016. 154с. URL: <https://docplayer.ru/46798403-E-e-ivanov-lingvistika-aforizma-mogilev-mgu-imeni-a-a-kuleshova.html> СТ.47,51
36. Калашник В.С. Поетичні афоризми Тараса Шевченка (спроба типології) / Володимир Семенович Калашник // Людина та образ у світі мови : вибрані статті. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. С. 123-129
37. Калашникова Н.М. Афористичность как черта идиостиля В. Токаревой: дис. ... канд. Филол. наук: 10.02.01. Ростов-на-Дону, 2004. 246 с.
38. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва: ИТДГК "Гнозис", 2002. 325 с.
39. Королькова А. В. Русская афористика в контексте фразеологии: автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Елец. гос. ун-т им. Елец, 2006. 34 с
40. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2000. С. 305.
41. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; 10.02.02. Харків, 2001. 32 с
42. Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані вірші. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. 416 с.
43. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Кротевич, Н. С. Родзевич. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с.

44. Кузенко Г. М. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості емотивних висловлювань негативної оцінки: дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2006. 214 с.
45. Кузьмина Е. О. Поэтика жанровых разновидностей и структурных особенностей афористики С. Кржижановского // Rhema. Рема. 2013. С. 46-56
46. Мамонтов А. С. Номинативные единицы – афоризмы (поговорки, поговорки) в аспекте сопоставительного лингвострановедения / А. С. Мамонтов // Москва: Вестник МГУ, 2002. № 2. С. 88-97.
47. Манякина Т. Н. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов (на материале нем. языка) : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Днепропетровск, 1980. 230 с.
48. Нагель В. В. Оцінні найменування осіб в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
49. Наличникова И. А. Афоризм как жанр, малоформатный текст и универсальное высказывание // Филол. науки. Вопросы теории и практики. 2016. № 4. Ч. 3. С. 121-123.
50. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2004. 20 с.
51. Островська О.М. Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2001. 20 с.
52. Панів Л. Семантична типологія афоризмів (на матеріалі сучасного художнього дискурсу) / Л. Панів // Молодь і ринок. 2010. № 10. С. 150–153
53. Пермяков Г.Л. От поговорки до сказки (Заметки по общей теории клише) / Г.Л.Пермяков. Москва, 1970. 240 с.
54. Старостина Ю. С. Интерпретация лингвистической оценки в терминах аксиологических суждений // Вестник СамГУ. 2007. №3 С.232-241

55. Сташкевич І. А. Компаративна характеристика засобів вираження об'єктивності / суб'єктивності аксіологічної категорії мови / І. А. Сташкевич // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та концепції». Вид. Європейський центр науки. №5. Київ, 2018. С.68-72
56. Соловйова Л. Ф. Вираження аксіологічних категорій у сучасній англійській мові (атрибутиви, предикативи і релятиви оцінки): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2000. 19 с.
57. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. Київ: Наукова думка, 1973. 279 с.
58. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / Иван Павлович Сусов. – Винница: Нова книга, 2009. 272 с.
59. Тлумачний словник української мови. Близько 20 000 слів і словосполучень [Текст] / укл. Н.Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник/; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В.Дубічинського. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 608 с.
60. Тупиця О. Ю. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення / О. Ю. Тупиця, Л. В. Зімакова // Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали III Міжнародної науково-пр. конференції / Упор. М. Федурко та ін. Дрогобич: Посвіт, 2011. С. 251–259
61. Українська афористика Х-XX ст. Під загальною редакцією Івана Драча та Володимира Черняка. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2001. 320 с.
62. Успенский Л. В. Коротко об афоризмах // Афоризмы. Избранные изречения деятелей литературы и искусства / сост. Е. Райзе. Ленинград: Лениздат, 1964.
63. Федорова Л. М. Категорія оцінки: до проблеми становлення та вираження в слові / Л. М. Федорова / Українська мова. 2013. № 1. С. 115-121
64. Федоренко Н. Т., Сокольская Л. И. Афористика. Москва: Наука, 1990. 419 с.
65. Хачпанова І. В., Козуб Л. С. Специфіка значення емоційно-оцінної лексики // Молодий вчений. 2018. № 10 (2). С. 555-557

66. Хидекель С.С., Кошель Г.Г. Природа и характер языковых оценок / С.С. Хидекель, Г.Г. Кошель // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака. Воронеж: Узд-во Воронеж. ун-та, 1983. С. 11–16
67. Цыбульник Ю. С. Крылатые латинские выражения. Москва: АСТ, 2003. С. 60.
68. Чехоева Т. С. Смысловая структура афоризма // Язык. Текст. Дискурс. 2008. № 6. С. 281-284
69. Шарманова Н. М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис ... канд. філол. наук / Н. М. Шарманова. Кривий Ріг, 2005. 217 с.
70. Шарманова Н. Ментальний план афористичного світобачення / Н. Шарманова // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наукових праць. Вип. 21. Ч. 1. Київ: Акцент, 2005. С. 639–647
71. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика: навч. посіб. для студ. факультету української філології. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.
72. Швачко С.О., Кобякова І.К. Статус культурем в текстах малого жанра // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2004. № 636. С. 148-153
73. Швачко С. О. Лінгвокогнітивні аспекти малих текстів : монографія / С. О. Швачко, Т. О. Анохіна, С. В. Баранова [та ін.]. Суми: Вид-во СумДУ, 2008. 178 с
74. Шведова Н. Ю. Один из возможных путей построения функциональной грамматики русского языка / Н. Ю. Шведова // Проблемы функциональной грамматики / отв. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Наука, 1985. С. 30-37
75. Baldick C. The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms. O.: Oxford University Press, 2001. 624 p
76. Peterson J. In Praise of Phrases. L. : Edward Arnold, 2017. 196 p
77. Smith L. A Treasury of English Aphorisms. L. : Palgrave, 1998. 263 p.